

721 1-e
„... gyönyörű játék a tűzzel.”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XIII. ÉVFOLYAM 2002. 20. (368.) SZÁM — OKTÓBER 25.

ára 5000 lej

FODOR SÁNDOR

A kincses város jelképe

Minden városnak megvan a maga jellegzetes épülete-szobra, olykor Természet-alkotta hegye-folyója, amelyik emlékeztet teszi az emberek számára. Ez — természetesen egyénenként változhat: ha az illető a városra településre gondol, akkor azt a bizonyos épületet-szobrot—folyót—hegyet látja. Ha Nagybányát említik nekem, (érdekes módon) nem az István Tornyt — hanem a Virághegyet látom. Ha Marosvásárhelyt — akkor gyönyörű szecessziós épületét, a Kultúrpalotát.

Kolozsvárra két szobor is emlékeztet, és két templom.

A prágai Sárkányölő Szent György szobrának másolata, a mögötte emelkedő, a szobrot szinte árnyékával óvó Farkas utcai református templommal, de — megbocsásanak érte: számomra mindenekelőtt Fadrusz János remekbe sikerült monumentális alkotása, a Mátyás király szobra — mögötte a Szent Mihály templommal jelenti a Kincses Várost.

Azt hiszem (nemcsak számomra) méltán szimbóluma a Városnak Mátyás, az Igazságos fenséget árasztó szobra. Akkor is, ha az ebben a városban született király esetleg a valóságban — egy mérhetetlenül hiú önkényúr volt. A nép emlékezetében élő, legyőzhetetlen Mátyásnak, az Igazságosnak állított szobrot Fadrusz: annak, ahogyan az utolsó nagy magyar király népe emlékezetében él.

Ha jól emlékszem, 1942 nyarán indultam először sétálni Kolozsváron. Az állomás felől jövet, amint elhagytam a templomot, és fel-

>>>>> folytatás a 2. oldalon

LÁSZLÓFFY ALADÁR

"Fadrusz Mátyás"

"Tulajdonképpen ilyen képet akartam hozni világos háttérrel."

(Levélrészlet Széchy Károlynak)

Rengeteg valóságos eszmét és jelképet lobogtatnak minden korszak arca előtt a múlt felől érkező heroldok, hírvivők. Mindenikben valami noégalambja keres magának végleges partot, ahol leszállhat. Abban a korban rövidtávú és hosszútávú üzenetek serege szállt le, mint etetésre váró galambok. Fadrusz János azt üzent: szobrokból lesz regimentje...

Ó, ezek a tényelő, időnyelő képek, szobrok! Addig egészséges a lélek, míg tér- és időhehesek a szimbólumai. Végül is Fadrusz zsenije egyenlő ezzel a térrel, ahol Mátyás, a tökéletes áll. Van igazságos, van jégtörő, van

Mátyás — madár és Mátyás apostol. Mátyás, a tökéletes csak eszme. S az eszme csak látszólag könnyebb, mint az ércek. Ezért készülnek a szobrok először is az eszme öntődéiben. "Barátom — írja valahol Fadrusz —, az érzés kifejezése a földolog a művészetben; ez maga a művészet. A korrekt faragás pedig csak mesterséges."

Az eszme öntődéiben készült szobrok kitörölhetetlenül állják be magukat aztán a tájba, a képbe. A lovasszobrok mindenképpen. Tekintve a lovak történelmi szerepét, a lónak is lehetne lovasszobrot állítani. Hunyadi Mátyás lovas emlékmű-csoportozatának — mely oly tökéletes emlékművévé válhatott Fadrusz földi nyomának is —, 1902-ben új jelzője lett: a kolozsvári Mátyás-szoborra lépett elő. Pedig még pályáztatták is érte a rövid életű szobrászzenit, mivel közelről

>>>>> folytatás a 2. oldalon

- Kalász Márton esszéje
- Páll Lajos versei
- Sigmond István novellája
- Szőcs István esszéje
- Kántor Lajos jegyzete
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtanulul kézbesítjük a HELIKON-t

20

Fadrusz János (1858–1903)

A kincses város jelképe

>>>>> folytatás az 1. oldalról

bukkant előttem a szobor, lecövekeltem. Néhány pillanatig mintha a lélegzetem is elakadt volna.

Immár több mint 50 éve Kolozsváron élek. Valahányszor a Főtérre jártomban felbukkan előttem Mátyás, az Igazságos szobra, egy pillanatra megállok. Meg kell állnom. Azt hiszem, köszönök a szobornak. Ez pedig — biztosan — fogadja.

Alig száz éve áll a Kincses Város főterén. Úgy, mintha kezdettől ott állt volna, és utána köréje épült volna a város. Feliratát sokszor cserélték. Előbb Mátyás királyról olyanra, aminek soha sem nevezte magát, de ahogyan soha sem hívták barátai — sőt ellenségei sem. Azután megint vissza, Mátyás királyra. A II. világháborút követő évben aztán a kolozsvári magyarok és románok éjszakánként kedvük szerinte cserélték a szobor feliratát. Hogy véget érjen az áldatlan hercehurca — a fáma szerint — Petru Groza máig érvényes-megoldást javasolt: legyen a szobor felirata *Mathias Rex* a Nagy Király aláírása szerint.

Aztán hűzőngő barmok próbálták megálázni — próbáltak megalázni általa bennünket, magyarokat. Emlékszem, amikor egy nemzeti ünnepet követő italozás eredményeképpen felmászott, és Mátyás nyakába ült egy részeg. Aztán — leszállt. Utána egy polgármester nyilvános illemhelyet állíttatott eléje. Aztán eltakarította, mégpedig a jóérzésű románok nyomására — tiltakozására. (A mienket meg se hallotta volna.) De az erőnek erejével, a minden áron ásott gödrök, egyik üresen, a másik pedig a benne mesterségesen felhúzott-épített romhalmazokkal — most is ott éktelenkednek a szobor előtt, a Főtérre. Majd betömik ezeket is. De Mátyás, az Igazságos változatlanul és mindhalálomig viszsza-köszön nekem, valahányszor megállok és fejet hajtok előtte.

Legalábbis: biccent.

"Fadrusz Mátyás"

>>>>> folytatás az 1. oldalról

egyetlen kor se igen ismeri fel a feladat és egyetlen mitikus jelentőségű megoldójának összetartozását. Kerül, amibe kerül, egyetlen nemzedéknek a bukszája bánja, és Róma, Firenze, Pétervár, London örökre dicsőséges tőle! Került, amibe került, az akkori kolozsváriaknak, de némi kicsinyes huzavona emléket is feljegyezte a krónikás. Fadrusz a tér dimenzióit tanulmányozva, arról győződött meg, hogy az alakoknak a szerződésben kikötött másfél életnagyság nem elég. Az egész elveszne a térben. Aztán valahogy keresztül-vitték a kétszeres életnagyságot, annak is összejött az ára. Az örökkévalóság megnyugodva bólinthatott. Mátyás helyét, súlyát, arányait azóta is keresi, gyűjt reá és potlólag helyesbít vagy visszavesz az eszméletünk. Az eszmék soha ki nem hűlő műhelye.

Ezzel a talpig vasba fogalmazott Laokon-csoporttal, ama a szerencsére el nem szalasztott pillanatban, Fadrusz volt talán az egyetlen kiszámítója és kimondója, Bolyaija és Leonardója, Pheidiasza és Michelangelója történelmünk bűvös Mátyás-numerusának. S ez a pontos és fontos szám Kolozsvár telekkönyvébe van beírva — válaszul arra a nyugat felől félig értetlenkedve, félig elismerően megfogalmazott kérdésre, hogy egek, itt dörömböl a huszadik század, s a magyaroknál az örök tegnap a téma...?

Amikor 1490 tavaszán Bécsnek büszke várában meghalt Mátyás király, "egyedül a török szultán volt, ki sajnálkozását nyilvánítva azon egyetlen fejedelem elhunytán, kit méltó vetélytársul elismert, sereget ajánl fel fiának igényeit a trónhoz érvényesíteni."

Mátyás élete utolsó szakaszában már Bécsben tartja udvarát, s legalább annyian gyűlölik már, mint amennyien bámulják; későbbi híres dinasztiaik ősei közül egyesek kegydíjat húznak — bár Mátyás utódai rövidesen már ebédjük költségeire is apró kölcsönökre szorulnak. Közben a török veszedelem nem csökken, csakis nő, beleértve ama Szofi-nak, bölcsnek nevezett II. Bajazid idejét is, aki részvét-távirattal alkalmatlankodott a nagy ellenfél ravatalánál. Még egy módon mérhető a korszak elejének és végének feszültségkülönbsége: "a magyar köz-nép, amely a kereszt jele alatt Nándorfehérvárt megmentette, hatvan évvel utóbb ugyancsak a kereszt jele alatt a pórlazadás színhelyévé teszi az országot." (Fraknoi).

Vajon Fadrusz ismerte-e azt a jellemző levéltöredéket, vagy csak páratlan empátiájának köszönhető, ahogy a kolozsvári szobron, a paripa állásán is megnyilatkozik, rögzítve van a lovas jelleme, elképzelése erről-arról? "Nekünk ugyanis — írja apósának, Ferdinánd nápolyi királynak Mátyás — nem oly lovakra van szükségünk, melyek hajlított lábbal ficáncolnak, hanem olyanokra, melyek, ha erre sor kerül, szétvetett lábaikra bátran támaszkodhatnak."

Mátyás délibábjainak sorsa, hogy minden megvalósítható volt, soha semmi nem konszolidálódott, de semmi le nem került végleg a szőnyegről. Állandó és szüntelen sikerek odáztak el mindent. A magyaroknál ezért az örök tegnap a téma. Közben telt egy nagyszerű kor. Közben gyűlt a legendás könyvtár, másodrendű nagyságok, művészek zsongnak az udvarban, mégis körül ez

maga a ragyogó reneszánsz, melynek virágai az Alpeseiken innen talán egyedül az ő udvarában nyíltak. Az ő kortársai élnek át egy örökre feledhetetlen intenzitású Európát, az óriásokét, melyek galériájához hasonló sokadalom többé nincs is: Lorenzo il Magnifico, Luther, Erasmus, Borgiák, Gyula pápák, III. Richárdok... Lehetetlen nem akar-ni lehetőleg mindent, hiszen lény, kora, az egész jelenség maga kivétel, mint az áldás s mint a természeti csapások — tűzijáték! Országa, nemzete számára félelmetesen gyönyörű játék a tűzzel.

A nacionalizmus hajnalán keresztény internacionalizmusról, összefogásról ábrándozni, nemzetállamok kialakulása korában új nagy birodalmat tervezni, lovagkori ábrándnak tűnik, ám Don Quijote öfelsége mindezek közepette gyakorlatilag sikeres politikus, diplomata, hadvezér, reabízott és maga fakasztotta erő ravasz sáfára, akinek személyes bátorsága, férfiasság-eszménye is helytálló, időtálló. Galeotto jegyezte fel róla, hogy a menetelő sereg élén "magyar szokás szerint" kendőbe burkolt arccal lovagol.

Aztán valami kollektív bölcsesség szövetkezik alakjával, kapaszkodik bele, amely minden nép, az emberiség emlékezetében a lehangoló tényekkel szemben elő szokta állítani a továbbéltető energiákat. Dehát ennek a Mátyás utáni Mátyásnak félévezredes térideje, kifutópályája van. Hálalstennek alapja is.

Ikonoklaszták, vár- és szobordöntögetők, szimbólum-skalp vadászok járták és járnak a vidéket, a világot. De — szemben a többivel, sorstársaival, kiket hol ezért, hol azért döntöttek le, mikor a fehérek, feketék, vörösek, tarkák jutottak hatalomhoz, bili-fejű szolimánok, turbános robespierek, vagy egyéb, a csiszolatlan szoborkultúráig se érő csöcselék — a miénk, Mátyás, a tökéletes még áll, ezzel kiállítván szülővárosa tolerancia-bizonyítványát is, mindennek ellenére. Mert a bécsi döntést emlegetik, a pozsonyi szobordöntést nem: az ugyancsak Fadrusz alkotta Mária Terézia-szoborét... Többszörösen jelkép hát ez a Mátyás-kép, ez a mi szükségéből esett parancsolat-szegésünk, ama tisztelet a kivételnek; mert néha kell állítanod magadnak faragott képet, az áldott hitnek az átkozott barbárság ellen — mely felér egy segélykiáltással: "De profundis clamamus ad te Domine, serva nos quia perimus"... Igenis, totemoszlopot ül körül száz éve? félévezrede ez a középkorban született kultúr-kisváros, váltott és változó lakossággal, akárcsak Fadrusz szülőhelye, Pozsony. Hogy a képfaragó morva volt, német volt? tárgya román volt, szerb volt? — annál jobb és szebb a szimbólum szempontjából.

Fadrusz maga azt üzent: jelképből a regimentje.

Mátyás szülőháza az Óvárban

KALÁSZ MÁRTON

Atossza királynő álma

Aiszkhülosz *Perzsák* című tragédiájában Atossza királynő álmot lát. A balsejtelemtől megigézett királynő (akinek fia, Xerxész, hadban áll a görögökkel, lerombolja Athént, s Szalamisznál végzetes vereséget szenved) álmában két ifjú nőt lát. Szép s előkelő mindkettő; egyik "perzsa fátyolokkal ékesen", a másik dór ruhában. Atossza egy család két gyermekének látja a tragédia jelenetében a két ifjú nőt. Csak éppen: "Kockán a sors ennek Hellaszt vetette ki hazául, / annak a barbárok földéit." (*Jánosy István fordítása*) Két egymással ellenséges nép jelenik meg tehát két egymással rokon, azonos vértől származó nővér képében Atossza álmában. Aiszkhülosz tragédiájának e jelenetét szokás hivatkozásul is idézni, hogy a "barbaros" eredendően semmiképp sem negatív jelentésű volt, csupán valaki más, olyan valaki, aki a többiek számára nem-érthető nyelven nyilatkozik meg. Mint ahogyan az ismeretlen görög szobrász, gyönyörű művének az *Egy barbár arcképe* címet kölcsönözve, sem kevesebbet kívánt, mint Krisztus arcát, talán intelmű, korának megjeleníteni. Atossza királynő álma azzal végződik, hogy látnia kell, a két idézett nővér civódásban tör ki egymással, s végig kell néznie, hogy fia, Xerxész, békéltetés helyett más *bölcsességre* jut, a két nőt iga alá, a maga igája alá veti végül. Innen Atossza balsejtelve — érezni véli, jóvátehetetlen indul meg, amely Xerxész bukásával végződik. Vajon Aiszkhülosz az álom megjelenítésével figyelmeztetni akar, a különbözőzés okozta feszültség semmiképp sem azzal oldható föl, hogy más-más hazájú, származású népeket, egyéneket azonos kényszernek vesszünk alá, egy igába nyomorít-sunk? Mai tapasztalatával az álmot miképpen idézhetné s interpretálhatná másképp a világ.

Ne kerülje el figyelmünket, hogy Aiszkhülosz alig egy évtizeddel a perzsák veresége után azt a népet, amely tömérdek háborúzását következtében még csak barbárabbá válhatott, nem gyűlölettel, a győztes fölényével s megvetésével ábrázolja; inkább megrendülten, iránta való szánnalomban abban a nyomorúságában, amelyet ez a nép királya göggyének, korlátolt önhittségének köszönhetett. Aiszkhülosz arra int, a civilizációk kezdetén az idegen tisztelete s a vele való bánás a rangos emberi alkalmak egyike, akkor is, ha közben a kor újra s újra kétfelé, "görögökre és barbárokra" szakítja az emberiséget. Az idegenek, bárhonnan érkeztek is, nem csak nyelvüket, szokásaikat hozták, más istenségek szárnya alá is húzódtak. A poliszokban külön idegenjog létezett, az aszülia, kivált a másutt üldözöttek s ezért menedéket kérők élveztek, mint tudjuk, védelmet. Csak később, minthogy egyre több idegen érkezett, érvényesült a joggyakorlat, amely a polgárt s nem polgárt egymástól jobban megkülönböztette. S ezt is, azt is a maga jogaival ruházta föl. Az idegen nem tehetett szert például földtulajdonra, s külön adó terhelte. A régi Athén tehát már olyan immigráns-, emigránsproblémákra keresett megnyugtató megoldást, amelyek igazán napjainkban foglalkoztatják a világot.

Az emberiség történetének tanulsága másfelől, hogy semmilyen nép nem létezhe-

tett anélkül, hogy egyben el ne határolta volna magát másoktól. Amint az egyén elhatárolja magát, szükségszerűen-e mindig, mint amilyen következetesen, környezetétől s a csoportos lététől? Anélkül gyakran, hogy közösséghez tartozásának vágyát ezzel sérülni érezné. A különféle népek sorsát, fejlődésrajzát bemutató tanulmányok idézik, egy-egy nép, nemzet alakulásának folyamata nem csak bonyolult volt s más-más mechanizmusok szerint haladt, közben antropológiai sajátosság is, hogy emberek csoportjai csak a másoktól való tudatos különválás által találjanak önmaguk megértésére. Iso Camartin, rétoromán származású svájci nyelvész, irodalomtörténész, kisebbségkutató saját véleményéből ehhez annyit tesz hozzá: "Nem lehet azonban úgy, hogy az egyén s a csoport egy kisebb illetőségre s egy nagyobb idegen részre eleve kettészakítva legyen. Semmi sem kezdettől saját vagy idegen. Előbb azzá kell változtatni." S továbbá erős tapasztalat, az egymás mellett való létezés a különbözőséget hamarabb semlegesítheti, mint vélünk, az úgynevezett szomszéd idegen, már rég a görög, gyakorlatban is csak időre idegen. Ami legfőképpen jelent-

heti, hogy alkalmazkodik, kíván alkalmazkodni, s minél inkább képes új helyzetében, a ráható körülmények közt az alkalmazkodásra, annál valószínűbb, hogy egyszer hozzátartozzék a nagyobb részhez, a befogadás gesztusát azért váratlan helyzetekben éreztetni is képes a többséghez.

Az egyéni alkalmazkodás, a csoportos integrálódás készsége (másutt kényszere) folyamatában leglényegesebb szerepet a nyelv, s tegyük hozzá, a kultúra játssza. A nyelv akár kritikát már nem is szenvedő el-sajátítása a belesimulás legegyszerűsebb eszköze. Ennek is lehetnek gyötrelmesebb szakaszai. Gyermek esetében a mai nyelv- és identitáskutatás szerint akár még anyanyelvcsere is lehetséges. Magam ebben kételkednék, megfontolandó viszont az úgynevezett szellemi anyanyelv fogalmának létjogosultsága. Ennek szituációja: a nyelv, amelyet szó szerint anyánktól tanultunk, e-

lődeinktől örököltünk, eszmélésünk pillanatától fokozatosan átadja helyét annak a nyelvnek (s nem tagadhatjuk, minden önként vállalt része dacára is kényszerfolyamat), amely szellemi indíttatásunk, tájékozódásunk, pályánk föltételei szerint nekünk inkább megfelel. Mondjuk ki nyíltan: ahhoz, hogy hivatásunk betöltésében létezhessünk, csak ez felel meg.

Anyanyelvnek mondható-e, ami előbb szellemi, de végül bármilyen tevékenységünk kiszolgáló eszköze? Mindinkább otthonosnak érezzük magunkat benne, s közben eredendő nyelvünk, annak hangzása, szépsége, maradandó vonzása *manóként* bennünk tovább él. A szellemi anyanyelvet e kétségtelenül autentikusabb, mélyebb anyanyelv, ha csak munkánk nem szorosan a nyelvhez kötődik, nem sokban segítheti — legfőképpen sugallatszerepe lehet. Hatalmas, évezredek emberi tapasztalat gyűjtőedénye (képes nyelven szólva inkább kútja) a nyelv — ha beletekintünk, nem jó úgy éreznünk, idegen arc tekint vissza ránk. Bizonyos, úgynevezett első nemzedékek időnkénti megrendültsége, félelme, gyötrelme attól, minél tökéletesebben sajátította el választott országa (hazát még a rákövetkező generáció sem igen mondhat) nyelvét, annál inkább távolodik önmagától, veszti arculatát. Az identitásvesztés rémlátása napjainkban is lelki betegségig juttathatja, parafréniáig akár szenvedő alanyát. Az emigránslét olyan formái még igen elevenek, ahol az idegenbe szorultak politikai erőszakból, etnikumokat sértő, üldöző régiókból menekültek. Itt sem kaphat másodszerepet a nyelv, de mindent befolyásol a félelem, meddig kíváncsi vendég valaki az őt befogadó ország számára.

Minden félelem mindig indokolt — az úgynevezett szociális, gazdasági emigrációban inkább, vagy a politikai üldözöttek menekülésében? Ma már a politikai üldözött sem föltétlenül addig veszi igénybe a följánlott vendégjogot, amíg rákényszerül. Azok az országok, államok, amelyek tömegeket vonzanak mindenfelől, belefáradnak, s beleunnak is, a minden égtájról áradók szociális, de nyugodtan mondhatjuk, mentális terheit rendre vállalni — parlamentáris szinten próbálnak egyszerre gátat vetni s human megoldásra jutni. A sejtethető ingerültség következtében aztán váratlanul kiemelnek társadalmukból olyan több évtizede (hús esztendeje) ott levőket, akik szakmai téren például nem csak előnyére váltak az országnak, szintjükkel a befogadó tekintélyt öregbítik. S a *kiemeltek* gyermekei tökéletes "honi" nyelven nyilatkoznak kétségbeesetten a médiáknak — mindebből kétségtelenül kiderül, az érintettek már rég nem itt idegenek, ahol vannak, hanem ott lesznek azok, ahova visszamenni kényszerítenék őket. Mondhatjuk akkor még úgy, hogy a hazájukban? Nyilvánvalóan igen — de épp a közelmúlt efféle példáit számba véve fontos megemlíteni, a szolidaritás e sértettekkel szemben (bizonyos mértékben s értelemben mindenképp azok) a befogadó országban mindinkább fokozódik, rokonszenven nyilvánító aláírásgyűjtések, helyi tüntetések jelzik, s van olyan példa, hogy a kiutasítottak a lakosság közreműködésével a templom érinthetetleniségében keresnek menedéket. Végig se gondoljuk, néha mekkora ereje lehet mindennek, s annak, hogy az egyének

>>>>> folytatás a 4. oldalon

Ha kisebbségről beszélünk, s nem csak a mi közép-kelet-európai régiókban, különbséget kell tennünk — legalábbis kétféle kisebbségi helyzetet megkülönböztetnünk. Egyik, amelyik valaha valahonnan érkezett abba az országba, nagyobb közösségbe, ahol azóta él — okát, indítékát, miért jött, már boncolni nemigen érdemes. Emelkedett szóval úgy fogalmazza meg jöttét, hogy hazát keresett. A másik kisebbség, főképpen csak imént búcsúztatott huszadik századunkban, politikai diktátumra máról holnapra került egy államhatár innenső oldaláról a túloldala-ra, el sem mozdult helyéről közben. Köz-hely volna csak kimondani is, vagy mégsem, hogy a nyelv, az anyanyelv, durvább hely-zetben a hozott nyelv, egyik esetben is, a másokban is előbb-utóbb az Aaron Gurje-witsch aposztrofálta hierarchikus bilingviz-mus állapotába csúszik. S ha nem kényszer-ülne fölé- meg alárendeltség vesztésévé válni, könnyen peremnyelv lehet. Ebből önma-gában még nem következne, hogy nem fejlődhetnék azután kellően, de tudjuk, az anyaországgal való nyelvi kapcsolat fokoza-tosan lazul, s a nyelv szellemi létre alkalmas

De térjünk vissza mindennapi létünk nyelvi viszonylataira, vonatkozásaira, arra a tapasztalatra is: a nyelvhatárok átjárhatósága, egymás nyelvén, nyelvében való közlekedésünk, amilyen természetes lehetne, a magunk emelte gátak miatt néha olyan valószerűtlen, fáradságos, körülményes. Egy eszményi két- vagy többnyelvűség pedig, ha eredeti jelentőségéig vissza se megyünk, mégiscsak azt sugallná, én beszélem a te nyelvedet, te az enyémet. S ilyen értelmezés körülményében ezt még az sem zavarhatná, a jövőben, konkrétan s képletesen szólva, ki az egyik, a nagyobb rész, a befogadó, ki a másik, a kisebb, az érkező, miféle hazakeresést kellene idéznünk; féltő azonban, megreked nyelvi, szociológiai korlátozottságában egy-egy kisebbség. Egyikünk-másikunk emlékezetében ennek szinte idillikus változata hiába él — a magamében a nyelvhasználat, egymás nyelvébe való átjárásunk, szellemi

Ami a politikai pályafutásban még inkább ritkaságszámba megy, a kultúrában, művészetben már szinte természetes — s a gazdaságban a különféle intézetek kutató-programjában egy ideje úgyszintén. Zene, irodalom, képzőművészet, színház, film az elmúlt időben sorra mutatta föl a második generációs tehetségeket, s valójában már csak a más hangzású név, egy-egy életrajzi utalás figyelmeztet a származásra, a beszélt nyelv, a gondolkodás nem. Az irodalom művelői rendszerint még anyanyelven indulnak, s a két nyelven való írás rövid átmenete után a befogadó ország nyelvére térnek át. Ennek oka gyakorlati is, a szakirodalom azonban alkotáslélektanilag vizsgálva érdekes megfigyelésekre jut. Ezek a fiatal alkotók

>>>>>>>>>>>>

>>>>>>>>>>>

már inkább csak tiszteletre méltó magatartásként regisztrálják, mondjuk, Czeslaw Milosz Nobel-díjas lengyel költő *Az Ulro országa* című könyve elején található utalást: "Ki voltam? Ki vagyok most, esztendők után, itt a Grizzly Peaken, a Csendes-óceán fölötti dolgozósobámban?" Milosz az ötvenes évek óta tartó emigrációjában, Párizstól a kaliforniai Berkeley egyetemig, ahol nemrég még a kelet-európai irodalmak professzora volt, hurcolja magával a dilemmát, amely így fogalmazódik meg: "elfelejteni, hogy a lengyeleken kívül is vannak olvasók, s csak lengyel olvasóknak írni". Közelebb áll-e hozzájuk az ellenkező példa, a népszerű Milan Kunderáé, aki 1968-ban kényszerül emigrációba, ma Párizsban francia nyelven ír, s épp utóbb tette témájául a szülőföldre s az anyanyelvre való visszatérés nehézségét, lehetetlenségét.

Kettőjük példája közé sorakoztathatók azok a különféle nyugati országokban élő, nem második generációs, hanem gyerekkorukban, felnőtt fiatalon más-más úton-módon érkezett alkotók — ők a befogadók nyelvén tematizálják a nyelvet, a nyelv váltást, s ebben visszatérési szándék nincsen időnként vágy vagy melankólia az anya nyelv mint másutt jelenvaló otthon után. Katharina Raabe német irodalomtörténész, szerkesztő, a kelet-európai költészet jó ismerője épp egy ilyen értelemben magyar összefüggésű versciklus közlésével kapcsolatban írja: "A nyelvek közti átjárás a veszteség tudatát is élesíti, s a lehetőségeket is... Mit tehetünk egyik nyelven s mit a másikon? Mindenekelőtt a képeknek sikerül legnehezebben átjutniuk. Ha mégis sikerül az át lépés, kitalálások, cserék, egymást egyenlítő igazságok jönnek létre." A vizsgált versből az nemigen idézhető itt magyarul, ami fájdalmas mondanivaló — ha már a magyar kézfej lehet németül kéztorok, s épp a belőle építhető képiségnek van meghatározó szerepe, egyik nyelven így, a másikon más lehetőséggel. Fölfedezés viszont, hogy ami egyik nyelven nagyonis köznapian, szinte utcaian hangzik, a másik nyelven váratlanul már-már magasztos nyelvkörnyezetbe emelhető s fordítva. Ha magyarul így mondom, "beadom a kulcsot", s németül "leadom a kanalat", tudom, miről beszélek, a kettő azonban megfelelő lelki szituációban metaforikussá lényegül: "Lass uns tauschen, gib mir den Löffel, nimm du den Schlüssel". Esendőbbben magyarul, mégiscsak: "Cseréljünk, add nekem a kanalat, vedd el tőlem a kulcsot". Az igazi fájdalmat idézi ennek tengelyében alighanem a féllában álló vadlúd, s a fejét a vadlúd nyakához hajtó kislány képe.

Nyelvhatáraink átjárhatósága, a két- vagy többnyelvűség könnyedebb élése nem látszik mégsem elérhetetlen messzeségben. Ami segíti, befolyásolja, időnként gátolja, értelmezzük bizakodva úgy, mint Cees Nooteboom holland író: "Európa egysége és sokfé- lesége, megpróbáltam e két elvont fogalmat saját éle- temre átfordítani. Hiszen ha európai vagyok, s gondolom, most már szinte hatvan esztendő kemény munkája után mégiscsak az vagyok, akkor mindebből következik, hogy Európa sokoldalúsága az én németalföldi egyoldalú- ságomat befolyásolja s fordítva. Ha így van, s az én esetemben bizonyosan így van, talán érdemes megnézni, kikövetkeztethető-e, mi- képpen mehet mind e folyamat végbe."

PÁLL LAJOS VERSEI

Bűnösök?

"Boldogok és sunyik akár a vert ebek"
Rimbaud

Barna padok, megannyi ítélet,
csak leülsz s már el is fogadtad,
az ige egy percre emberré lett
és báránnyá a kóbor lovad.

A gyertya szaga most kenyeret idéz,
de konok és oly reménytelen,
mint mocsár felett kőborló lidérc,
száraz lepke egy szállaszegen.

Mint jussukat idézik bűneik,
az áldó kéz is ellenük segít,
egy magányos szem s a sugarak

ostorrrá válnak, hogy az orgona
a menny ölében ellenük foganna,
úgy dől rájuk a hangzuhatag.

Egy tavaszi nap

"Felszívta a nap a várost"
ismeretlen költő

*Már gyalog is indultam volna Udvarhelyre,
tavasz volt, így sorra váltott járművekkel
játékosabb lett a nap, s a szél olyan enyhe,
mitől az utolsó búzaszem is kikel.*

Tomcsához köszöntem be legelőször; morgott,
szelermes hálóvendégei lerúgták
a szőnyeget a falról, felfordulás volt ott.
Jussom kiadva, röögve indultam tovább,

a sarkon, hol egy füstös talponálló várt rám, bort kértem, s egy vásott "fakanál" láttán tettem a szépet, hátha jobb kedvre derül.

De mint a jégcsap állt mereven a pult mögött,
mikor bókomra egy részeg is felröhögött,
Tomcsát irigyeltem, jó neki egyedül.

Fazakasok vasárnapja

Mint aki inggel szövet cserélt
megindul vasárnap az út
felsőpőrt, ő már nem a cseléd,
ki futva várja át a falut,
mint aki inggel szövet cserélt
a harangszót mint álomzenét
követi, mint kiszabadult,
mint aki inggel szövet cserélt
megindul vasárnap az út.

Máma a korongon az edény,
mint a szobor bambán mereng,
látod, hogy lopta kél az erény
fehér ingében hogy feszeng,
máma a korongon az edény
állónap a végszürke egén,
győző, vagy vert ez a sereg,
mint a szobor bambán mereng.

Fogaikra az ólom kigyúlt,
mögöttük cicomás ház,
adnád ésszel nekik a gyűrűt,
ne lenne jószág csak zománc,
fogaikra az ólom kigyúlt,
mint születést öröklük a bűnt,
hogy ráadás rajtuk a ránc,
mögöttük a cicomás ház.

Hosszúaszó-ősz

A kristályég alatt
ez itt a hangamező,
ha egyszer szél szalad
kit vártál megint megjő.
A tudás biztat
s a kín mit ad
az álom, csak várd meg
a legbiztosabb.
A kristályég alatt
himnusz maradék bokra
fenyérek alatt nagy
dfonyaszoknya.
A türelem néma,
kíné a hang
az álom, csak várd meg
a legbiztosabb.
A kristályég alatt
nem tudom mi vár, mi száll,
valahol kolompolnak
vagy áll a mennyei bál,
csupa fércből mi eddig szakadt,
az álom, csak várd meg
a legbiztosabb.

Vándor vagyok

"Te is alszol nemsokára"
Goethe

Vándor vagyok, úttalan
csillagom ki tudja van,
az se szól s a tiszta szint
rejt el mindent számszerint.

Mint a szertefolyt festék
hegygerincből látszik még,
malomkerék valahol
suttogva magában szól.

Amit mondana tudom
rég vádolnak egy úton:
min átbukunk, jajgatunk,
jobb még mi szánjuk magunk.

Nincs válasz itt semmire,
kinek volt is, nincs híve,
holt kárán vagy azon túl,
vajon hol alszik az Úr?

Kivénült...

"Hiába illatoz neki puha pázsit"
Rimbaud

*Kivénült a mezőkből s az útból
egy bokor tövén fekszik hallgatag,
az ég unja, rongydarabra szakad,
s egy-egy felhő a havashoz pártol.*

Vérfű biceg, mint az ingaóra,
vadrózsa illatán osztozkodnak,
köröző méhek, kapzsi bogarak
válaszul a zsongó zeneszóra.

Seb nélkül, de teste összetörve
fekszik, kapája mint fegyvere
ott van a fűben, s az Úr is vele.

aki tudja minek van most vége,
ledőlt kémény zeng, a merev gége
szól, mintha nem is volna szelleme.

SZŐCS ISTVÁN

Kísért a jelen III.

(Befejezés)

Egy dolgot nemcsak meghamisítani, de el-le-he-tet-leníteni is lehet, pusztán azért, hogy nem annak mondjuk, ami. És viszont: különben "elfogadhatatlan tényeket" is szentté lehet avatni azért, hogy ékes szavakat találunk rájuk.

"Mind a hivatásos, mind a nem hivatásos értelmezők hajlamosak arra, hogy a magyar forradalom jelentésével kapcsolatos kérdéseket szimplifikálják. Némelyek egyszerűen a nemzet szabadságának visszaállításaként, »nemzeti forradalomként« értelmezik, míg mások egyszerűen politikai szabadságok helyreállítását, liberális forradalmat látnak benne. Ámde ez a két felfogás nem fedi és soha nem is fedte egymást, ez az egyszerű ügy valamivel bonyolultabb mindezeknél."

"Ahhoz, hogy az 1956 októberét nemzeti forradalomnak minősítő felfogás érveit és ellenérveit megítélhessük, éppúgy félre kell tennünk a forradalom bármilyen formális meghatározását (amivel azt a zavargás, lázadás és fölkelés kategóriáitól elkülöníteni szokták), mint azokat a szónoki mutatókat, amelyek csupán azt célozzák, hogy a nemzeti függetlenségi harcokat a társadalmi forradalmaktól elválasszák" — egyet is érthetni a szerzőkkel (Fehér-Heller), csak 56 első pillanataitól nem ez a kérdés ágaskodott mindenki elé, hogy milyen forradalom, hanem hogy ellenforradalom-e? Egy bukaresti kollégám jó évvel utána járt Pesten, az őt kalauzoló költő kiokította: ha az Írószövetséghez vagy hasonló helyre megyünk, én ugyan forradalomról fogok beszélni, ha szóba jön, de te mondjál azért mindig csak ellenforradalmat! (Így alakult ki az áthidaló formula: az októberi sajnálatos események.)

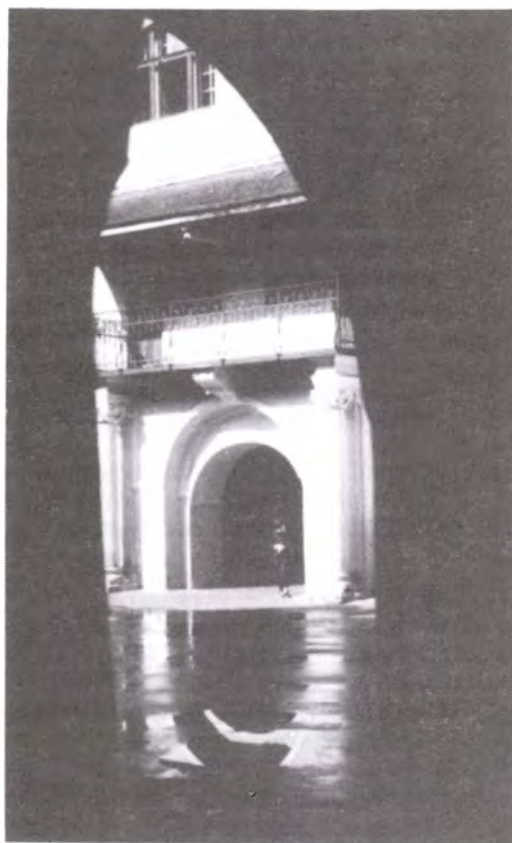
Pedig mindenki pontosan tudta, mi és miért történt — de éppen ezt a tudást kellett összezavarni, ami nagyon is sikerült, s ami magától is elhomályosult volna. Egy emberöltő vagy fél emberöltő is olykor elég a teljes törléshez.

1960 körül egy mezőszegi lány mesélt nekem: "Azt mondják, hogy amikor születtem, volt valamiféle háború, és hogy nálunk a faluban voltak valamiféle oroszok." De hát pár hónappal ezelőtt megkérdek egy éppen frissen diplomázott filológus lányt, hogy mit tud 1956-ról? "Valami a kommunizmussal kapcsolatos, nem?" Igen, felelhetnénk, ha egyszer az iskolában nem tanították; negyvenhat év múlva nincs honnét tudja, ha csak a családjában nem esett abból származó tragédia. Úgy vélem, az sem sokat javít a helyzeten, ha mai iskolában, mai módszerekkel tanítanák: a múltkoriban egy ugyancsak nyílt eszű ifjú román hölgygel beszélgettem, s valahogy szóba hoztam a dákokat. A lány nagyra kerekedett szemmel bámult rám: "Hát dákok valóban voltak? Azt hittem, csak az iskolában tanítják!"

A hatvanas években Julius Evola fejtegetései (*Lázadás a modernség ellen*) nemcsak a tudóskodás nyomán, de a közloccsogás által is — elhagyva Evola tulajdonképpeni gondolat-

menetét — banalitásokká laposodnak, s felhívják a történetfilozófiát, ha egyáltalán létezett még akkorra ilyen. Hogy tudniillik a *revolúció*, s amint ez különösen a *revolt* és *rivolta* szavakból nyilvánvaló, tulajdonképpen azt jelenti, hogy *visszafordítás*, *visszafordulás*. Fordulat, de *visszafordulat*... *re*... Ilyen értelemben minden vita arról, hogy forradalom, tárgytalan. "Az 1970-es évek után: történetfilozófia híján, az eszkatologikus remény nélkül VÉGE AZ ÚJ KATEGÓRIÁJÁNAK. Csak a divat, a piac és a múzeum eszközévé válik." Az új többé nem forradalmi, és a forradalom nem hozhat újat.

"Az is a hetvenes évek átfordulásához tartozik: a forradalom helyébe a turbulencia mint vezérfogalom kerül... egy »tudomisenmi« válik mindenből, ezt aztán az örvénynek megfelelően bárhogy lehet értelmezni."

Különösen, ha ezt erőltetik is.

Akármilyen kitűnő is lehet egy tudományos elemzés a forradalomról, mint ahogy nemcsak baloldaliságához képest, nemcsak viszonylag korrekt a Fehér-Heller-kötet, s bármily éleselméjűen is bogozza ki az összefüggéseket történelem, társadalom, világpolitikai helyzet és ideológiák életképessége vagy halálképessége között, a könyv átböngészése után sem érti az ember, hogy valójában hogyan működik egy forradalom. A forradalmat leginkább mint életjelenséget lehet felfogni. (Széchenyi írja valahol, hogy forradalmak alatt olyan alakok, arcok bukkannak fel, amelyeket máskor sohasem lehet látni.) A forradalom hangok, szavak, zajok, mozgások, gesztikulációk örvénylései, amelyek azonban csak akkor testesülnek meg

értékes cselekedetekben, ha központjukban egy-egy hős bukkan fel; vagy legalábbis egy rendkívüli "alak". "Ha valaki nem ismeri a veszélyt, és úgy megy bele, az könnyelmű, vagy egész egyszerűen bolond, de aki ismeri a veszélyt és valami fontos célért mégis belemegy, az hős" — írja Pongrátz.

Ötvenhatban százával születtek a hősök (és ha felbukkantak mellettük itt-ott azok az eladdig sosem fényre bújó szörnyepofák is, azok bármennyire stridensek voltak, nem azok adták meg az alaphangot... az ő idejük igazán majd a megtorlás alatt jön el, a börtönökben és a tárgyalótermekben), és tulajdonképpen ettől lesz a forradalom — történelem. Amivel persze nem akarom a tág látókörű, mélyreható elemzések érvényét megkérdőjelezni, de forradalmárok, "hősök" nélkül nincs forradalom. Legfennebb zavargás, lázadás, zendülés.

A hősiességet a pillanat szüli, de sokszor, akár a tehetség, vagy a szépség, nem tart egy életen át, akár másnapra is elenyészhet. A hős — nem professzionista módon az. "... ne felejtjük el, amikor a veszteségeinket vesszük számba — mondja Pongrátz Gergely —, hogy nagyon sok kemény legény, aki a mi oldalunkon harcolt, megtört Kádár börtönében. Néhányan közülük besúgók lettek, köztük néhány egykori halálraítélt is. A kötél ármékában nehéz döntéshelyzetben van az ember. Nem tudom, hogy én mit tettem volna hasonló helyzetben. Lehet, hogy az életemért... nem tudom, lehet, hogy az élni akarás következtében szegyenletes döntést hoztam volna. De ha így történt volna, nem vállalnék semmilyen vezető szerepet."

Sokan vannak a még élő ötvenhatosok között, akik ma nem hajlandók egy-egy volt harcos- vagy szenvedő, börtöntársukkal kezét fogni; vagy leülni velük egy asztalhoz... (ez különben így történt minden forradalmi mozgalom után, az emigrációkban is). Pongrátz Gergelynek — a *Corvin Köz* 1956-ban többször, alaposan visszatér erre — Maléterről van nagyon rossz véleménye, akárcsak Rácz Sándornak... ám ezekbe a vonatkozásokba nem akarok belemenni, annak ellenére, hogy e szeptember elsejei utazás célja az volt, hogy aláírásokat gyűjtsenek egy olyan ötvenhatos emlékmű felállítására, amely nem egy kis mellékutcaiban, nem egy isten háta mögötti pusztán állana, hanem Pesten, a Duna medréből magasodna ki, ferdén átellenben a Gellért-hegy szovjet felszabadulási emlékművével, a valamit két kézzel magasba nyújtó sudár nőalakkal, akit (amit), a pesti rosszmájúság (f)Elszabadult Halaskofa néven emleget. Sz. G. terve az volt, hogy az aláírási ívek elején 56-ból még élő nagy személyiségeknek, vagy a megholtak hozzátartozóinak neve álljon; ez elég nehezen alakult ki, az ismeretes ellentétek miatt, melyekre fentebb utaltam. Azóta a felhívás megjelent egy-két újságban is.

A beszélgetésekben nem vettem részt, pedig lett volna kérdeznivalóm. 1956-ban

a szomszédos államok magyar népessége két hétig a rádióra tapasztott füllel lélegzett — zihált. Azoktól, akik ezt nem éltek már tudatos fejjel végig, nem voltak akkor legalább 12-13 évesek, ugyanolyan átjárhatatlan generációs határ választ el, mint azoktól, akik nem éltek át a második világ-háborút.

Ezeknek a szívszorító rádiózásoknak voltak titokzatos zenei mozzanatai is; legalábbis három, de most csak az Egmont-nyitányra akarok emlékezni. A Rádió bevétele után, valahányszor elhangzott a fel-szólítás a fegyverletételre, utána megszólalt az *Egmont nyitány*; morajosan közeledett, mennydörgött, aztán keserű visszafojtottsággal medített, majd megint ki-tört, s ez így ment két héten át; határo-zottan úgy tűnt, *üzenet*, figyelmeztetés szól ki belőle: ne a szövegre hallgassatok, *ne tegyétek le a fegyvert*, úgyis a végzet dönti el a sorsunkat; valami ilyesmi. (Egy öreg, nagyon rangos szalonkommunista elv-társnő, aki egy moszkvai luxuslakásban hibernált, amíg idehaza a férjét nyomozók vadászták, sírángozott is a rádió előtt: jaj csak ezt a hullamosó zenét ne hallanám már!) Évtizedekkel később olvastam vala-hol egy rádiósnek a magyarázatát, misze-rint a Rádió Sándor utcai épületéből ki-veretvén, a Parlamentben rendeztek be egy kis szükségstúdiót, és ott mindössze ez az egyetlen lemez volt kéznél. Ennek a magyarázatnak nem hiszek; ugyanis egy darabig november 4-e, a második szovjet támadás után is folytatódott; még leg-alább egy hétig, talán 10-én, vagy tizen-egyedikén, akkor már nem a fegyverle-tételre, hanem a munka *felvételére* szólí-tottak az erőszakos adások — talán éppen akkor szorult ki Pongrátz csoportja nehéz-tüzérségi csapás miatt a Corvin-közből, és a József körút háta mögött partizánkodott, de már bontakozott a Rácz Sándorék szer-vezte nagy általános sztrájk — és megszólalt megint az Egmont nyitány, aztán ne-hány taktus után hirtelen letépték a stú-dióban a lemezt. "Nos, most bizonyára a Coriolanus nyitány fog felhangzani", gon-doltam. De nem az következett... Valakik mesélték, hogy egy bejelentéskor: "Kádár János fog beszélni, egy kuplé dallama hangzott fel: *Jöjj és mondj valami elfogadha-tót, oh jöjj...* de szöveg nélkül.

Egmont, azaz Egmond, Lamorral grófja és Gavre hercege, V. Károly császárnak volt kiváló, hű hadvezére... II. Fülöp alatt Flandria helytartója, de "nem helyeselte a királynak abszolutizmusra és a protestán-sok kiirtására irányuló politikáját", s csak a *szélsőséges* protestánsokat büntette meg. Orániai Vilmos ugyan figyelmeztette, hogy közeledik Alba hercege, de Egmond bízott a király nagylelkűségében és érde-meiben. Alba herceg csellel elfogatta és véstörvényszék elé állíttatta, és nyakas szilárdsága miatt munkatársával, Hoom gróffal együtt kivégeztette.

Nem csoda, ha a nyitány hallatán vala-kinek is járt Goethe a kezében, Nagy Imrét Egmonttal vélte azonosíthatni, pedig még nem is ismertük későbbi sorsának megle-

pően hasonló alakulását. Hogy Alba her-cege ki volt? Típpelhet az ember Szerov tábornokra vagy Andropovra, Kádár pó-rázának kézbentartóira. Orániai Vilmos esetleg éppen Rácz Sándor lehetett — vol-na, ha segítség érkezik számára a tenger felől.

Coriolanus, római államférfi és had ve-zér, eredetileg ő is hős, de a római plebs és a néptribunusi — ombutsmeni — intéz-mény bírálata miatt elűzték. Erre ő a volt ellenségeihez menekült és azoknak sere-gét hazája ellen vezette; s a legutolsó pil-lanatban, csak anyja könyörgésére állott el a szörnyű bosszútól.

Annak ellenére, hogy nem tudom, a kádári időkben mennyire volt népszerű, és milyen gyakran került színre Shakespe-are *Coriolanusa* — azóta is világkorsza-kunk nagyon időszerű darabja maradt —, ma már belátom, túlzás, túlbecsülés volt részemről Kádárt Coriolanussal azonosí-tani, nem érdemelte volna meg azt a nyi-tányt. Neki, úgy látszik, édesanyja sem volt. A magyar történelem dramaturgiájá-nak szereposztásából hiányzik Volumnia, az egekbe zengő beethoveni orkán helyett jobban illett hozzá a cukros-cinikus kávé-házi kuplé slattyogása.

Mikor Rácz Sándor puritán kis lakásá-ból kiléptem az izsáki sötét éjszakába, ösz-szeestem; nyilván az egész napi meg-feszített figyelem s az élményekkel, emlé-kekkel való hirtelen szembetalálkozás okozta megrendülés miatt. Közben még arra gondoltam, hogy erre felé most törté-nészeknek és azoknak a költőknek kellene nyüzsgönniök, akik mindég "isten szavá-nak trombitái" beosztásban működtek. (A Korunk is, az Oral History helyett szíve-sebben foglalkozik Oral sex-szel...)

Már Kecskemét felé járt a gépkocsi, amikor egy rázkódástól egészen magam-hoz tértem, eszembe jut, hogy 44 őszén milyen heves csata zajlott itt, s egy bizo-nyos Pokorny őrnagy Zrínyi rohamlöve-geivel a közelben legalább annyi T34-est kilőtt, ahány törököt II. Rákóczi Görög a szászfenesi ütközetben levágott, s meg-annyi sebet is kapott; azóta sem hallottam róla...

Mikor felértünk az M5-ösre, az Új Gyarmati Főútra, a sima robogás közben még elcsendesülve hallottam a költő sorait, amelyek innét szálltak a magasba:

*Oh, lassan szállj és hosszán énekelj,
Haldokló hattyúm, szép emlékezet.*

Bibliográfia

Pongrátz Gergely, Lakitelek Kiadó, 2002
Pongrátz Gergely: Corvin Köz — 1956, Szer-ző kiadása, 1982—1992

Fehér Ferenc—Heller Ágnes: Egy forrada-lom üzenete, Kossuth Könyvkiadó, 1989. (Fog-lalkozik Hannah Arendt alapján a *Munkástanácsok* történelmi szerepével is.)

Molnár Gergely: Orgoványi Napló, Kortárs Könyvkiadó, 2002

Pár soros turbulencia-idézet: Hannes Böhr-inger Élelművészet ... c. tanulmányából.

Geréb Sándor: *Az ellenforradalom utóvédhar-cai 1956 nov. — 1957 márc.*, nincs a polcokon, csak a katalógusban, pedig eredetileg arra akar-tam replikázni.

LÁSZLÓFFY CSABA

Sötét háttér előtt — több ezer éves csetepaté után

Spanyol hal, angol fontot faltál?
Fél évszázadig még Gibraltár
a régi. Luxushajó szédeleg
a hullámokon, mint hajdan Veled,
Passuth (kolléga, avagy bonvivánna
előléptetett "kalauz")! — ha látná
a "mi lett veled?" — SATURNIA — vén
óceánjárótok — fedélzetén
tarkálló, nyüzsgő, túlnyomóan
magyar turistanép (ő, hol van
hírmondód bár!), hogy hetven év után
mit ér a hivalkodón vagy sután
útra bocsátott, Balkán-füstös égből
s napkeleti naivságú reményből
összeeszkábált két háború közti
sorsotok?!... Lám, csupasz lábát fűrösztí
a habokban egy amerikai
lány (így láttad volt te is, néhai
"gyilokjáró"-krónikás). A lézengő
ifjú a fedélzetén csak a zengő
mélyre volt kővőncsi... Nem vonhatom
kétségbe; csak hát: mire ment korom
— s a te korod is?! — Kiderül utólag:
hiába agitál(t) mint felfújt hólyag
az értelem, mert a "anyag" elhódít
mindent és mindenkit, igazat lódt
helyette — cifra szolga csak a szellem.
Tudós fők, költők szavát, hitét merjem-
e plagizálni(?); másfajta tilossal
(nem a képzeletjáték szülte rosszal)
viaskodik az emberi morál;
égi kaland, óceánmély-homály
sem tartogat annyi titkot s borzalmat,
mint az egyént szorongató hatalmak.
A lélek, mely bűtös körben keringett,
most minden vágyat összevűző ringet
talál, jobban kötél sem fojtogat.
Véletlen sincs, csak ha elit-agyak
kitervelik, hogy bunker vagy homok-
sivatag zárja sírba homlokod.
Egészségmentő S.O.S.-ek! Zeller-
saláta! — Mit szól hozzá Rockefeller?
Közös Piacot hazudó, hány(!)inger-
lő ajánlaton röhögő Kissinger!
S a többi (titkolt csoportkép* mit sejtet):
tőzsdelovagok, senkiházi sejkék,
egymást keresztező vagy elnyelő
sötét körök, alvilági erő.
Maffia küldi holnapba fiát;
doktor docenssé vált haramiák.
Orgiákon díszpolgár-Borgiák
kezében a végelgyengült világ.

Kide, 2002. július 21.

*lásd: Drábik János: A Bilderberg csoport és a Pinay Kör (a Pánoligarchia világuralmáról)

SERÉNY MÚMIA 218

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince 2002

GORON SÁNDOR

ámulat

1. micsoda kék
lebeg felettünk
és súlyát vesztve
ájultan zuhan
belé minden
ami gyökértelen

2. micsoda kék
hullámzik
éjjel feléd
s tépi fel
álomittas szemed

3. micsoda kék
lapul a szemben
s hogy halványul
hogy sötétedik

4. micsoda kék!
micsoda kék!

lebegés

átlátszó ezüstös csillogás
ömlik át patakon mohán
s érinti tested

lépésed egyre könnyebb
felhőkbe fogózol
lebegő hajad szivacsként
gyűjti magába az égbolt
fényeit

hirtelen fura lebegés
tartja tenyerén súlyodat
s elereszteni emel
emel egyre feljebb

változat

ha rét
vagy
az idő
füröszk
ha erdő
madaraknak
szárnycsapása

borivásra

serkentő

igyál barátom
öld meg
a magányt
magadban
igyál
mert ez
az ő vére
mely kiontatott

derület

fényüket
szórják a színek

moccanna feléjük
minden
megtisztulni
kivirulni
akár a derületben
lebegő emlékezet

IULIAN TANASE

Szaladj Lola, szaladj

Amikor a fáradtság
magára ölti az érzelem formáit
s a jelent elviselhetetlenné
teszi az idő
amikor asszonyod
sokáig nézve ujjait
összeomlik a tükör előtt
amikor a hosszú békétől fáradt fegyverek
titokban vaktöltényre gondolnak
hogy tovább aludhassanak
a baldachinos ágyon
amikor én már rég nem vagyok önmagam
és te se önmagad
nem marad más lehetőség
mint sietve moziba menni
egy német nyelvű filmre
amiben az örületet
mindig illúzió helyettesíti
s amiből megértheted
hogy egyetlen rendezés
se történik véletlenszerűen
s minden szabad választás
végül is visszautasítást jelent
s hogy néha még a holtaknak is
káros a túl drámai jelenet.
A film végén
amikor az előtted lévő fal
fehérré és hiábavalóvá válik
mert elhagyták a röpködő golyók és a színészek
szűrő nélküli égő végzettel az ujjaid között
boldogan hazamehetsz.

Goron Sándor fordítása

BORSODI L. LÁSZLÓ

Köd

a
szomszéd
ház
láthatatlan
akár
a
kertek
vonala
akár
az
elkövetkező
nap
s
a
majdani
alkonyat

Én

Énem nem enyém:
rég szertehordtak
gnómok és törpék,
rémes angyalhad,
démon, kárhozat,
korcs, hazug regék.
Vagyok — mert vannak —
Hadész szekerén.

Kudarc

a reggeli részletek
nem állnak össze renddé
csupa víz csupa napfény
nincs átmenet és többé

jó lenne egy kíséret
és onnan vissza mindegy
a tudat most elpihen
és némán borzong a hegy

Kaland

Ahová én vislek,
ott majd csodákat láthatsz:
ragyognak a hegyek,
és szépségükkel a fák,
a bokrok megkísértenek.

Ahová én vislek,
csupán velem láthatsz jól,
tudom én, mit érnek
a völgyek és barlangok,
utak, források, erek.

Ahová én vislek,
fénynek, hitnek neve van,
neve a kételynek,
a hallgatásnak célja,
oka a bűnhődésnek.

Ahová én vislek,
istenek és világok
halnak, megszületnek —
Én vagyok a mindenben,
bennem vannak mindenek.

Többszám

reggeli ragyogások
pipacspillanatai
páncéléjszakáimban

Félálomban

Jó volna: most! Sohatöbbéig!
Csupán fogadkozás. Csupa vád.
Harangszó méri az éjszakát —
míg üvegburája széttörik.

SZABÓ RÓBERT-CSABA karcolatai

Kolozsvári históriák

Szodoma és Gomora végpusztulása

Ulrich cukrász leánya egy szép napon megszökött az inassal. Hátra sem tekintettek, míg meg nem látták az óceánt, ott mégsem ültek hajóra, hanem visszatértek Kolozsvárra. A cukrászmester haja az alatt a hónap alatt olyan lett, mintha porcukorba nyomták volna, és szinte megállás nélkül a kínaiakról beszélt. Persze, ez utóbbi nem volt teljesen véletlen, tudván, hogy a cukrász kitűnő ismerője volt a tűznek is, nemcsak a mézes kalácsnak, s azonfelül játszani is mert vele. Mindenki tudta ezidőtájt, hogy a tűzijátékok nagy bajnoka Ulrich mester. Tulajdonképpen a cukrász mutatványa jelentette minden ünnepség fényponját Kolozsváron, amikor mindenki kicsavarodott nyakkal és lélegzetviasszafojtva bámulta az eget. A sustergő, majd szétrobbanó rakéták varázsa messzire repítette a polgárok képzeletét, s ha hazatértek, álmukban színes óceánok hömpölyögtek, melyeknek örvényei a szivárványig csaptak fel és kétszer olyan mélyre buktak alá, mintha az álom maga is felszökkenő rakéta volna. Ezért az ébredések jelentették a színtelenséget, amit csak az ünnepek okozta törések oszlattak el, no meg Ulrich mester robbantásai. Mert Kolozsvár polgárai szívesen bámulták a tüzet, még akkor is, amikor Schielder tűzoltópórárt vetették próba alá a hivatalos szervek, s mintha csak boszorkányt égettek volna, ami nem is olyan rég még megszokott volt, máglyát emeltek, majd valamelyik előjáró mosolyogva adta át pipáját a hasábok fellobbantására, hogy a készenlétben álló vízágyúkból a német feltaláló szerét ráspricceljék az éhes lángokra. Néhány pillanat múlva már csak füstölő, félig égett, kormos hasábokat bámult az összegyűlt selege, de azért a taps sem maradhatott el. Az más kérdés, hogy néhány nap múlva a máglyától száz méterre eső házban nem segíthetett Schieder mester találmánya sem, az a fél óra, ami alatt feloldották a port a vízben, elég volt ahhoz, hogy hamun kívül semmi ne maradjon a polgár házából. Az összegyűlt kíváncsi tömeg mély megrendüléssel szemlélte a sazerencsétlenséget, majd gyűjtést indítványoztak a hajléktalanul maradottaknak. Ulrich cukrász nem beszélt hülyeségeket tehát, amikor a kínaiakat emlegette, ő tudta, hogyan kell bánni a tűzzel, tudta, hogy tisztelni kell, csak azt nem tudta, hogy a lányával hogyan kell bánni. Az inas messziről érkezett, Foksányból, de beszélt németül, és a cukrászathoz is értett. A mester alkalmazta hát, és kinyitott még egy szobát a főtéri házban, melynek földszintjén a cukrászat volt. A fiú halk szavú volt, feleselni sem szeretett, Ulrich mester meg azt szerette, ha neki nem feleselnek, azonkívül a fiú egyedül is elbodogult, úgyhogy ő nyugodtan átadhatta magát kedvenc szórakozásának, a rakéták készítésének. A lány egy este felhívatta a foksányi cukrászinast és megparancsolta, hogy meséljen neki, mert unatkozik. A fiú egy összeesküvésről beszélt, amikor Jassit hatvan ponton akarták a lázadók felgyújtani, hogy Kuzát eltegyék láb alól, de egy orvos Foksányban elárulta a tervet, és a

szövetkezőkkel egy éjszaka alatt végzett a titkosrendőrség. A lány ezután azt kérte, hogy mondja el, milyen lett volna a hatvan ponton lángoló Jassi, hogy a lángok válogatnak volna-e a barát és az ellenség házai között. A fiú akkor nem mondott semmit, másnap ismét felment hozzá, a lánynak izzottak a szemei, mintha már látná a lángokat, a fiú azonban nem nézett a szemébe, még akkor sem, amikor a cukrászmester lánya az alsószoknyát is ledobta magáról, hanem a két fehér comb közé rejtette tekintetét, és akkor már tudta, hogy a lányt ez jobban égeti, mint bármilyen tűz. Valóban, amikor becsukta maga után az ajtót, és még azután sokáig az éjszaka során, hallotta, amint a lány vágyai hangos sistergással alszanak ki, mintha égő szemet locsolnának be vízzel. Ulrich cukrászmester akkor éjjel — és még azután minden éjszaka — kétszer ment le a pincébe ellenőrizni a rakétákat, tüzet gyanítva. Amikor egy alkalommal benyitott az inasához is, látta, hogy az nyitott szemmel alszik, de Ulrich mester megszokta már, hogy semmin sem kell csodálkozni, s miért pont ő csodálkozna, aki a legámulatosabb dolgokat műveli szerte Kolozsváron. Inkább csodálkozzanak rajta, ha már mindenképpen ámulni kell! Aztán így is lett, egy reggel sem az inast, sem a lányát nem találta, csak egy rövid üzenetet, ami ugyan a lánya kézírásával volt írva, de a szavakat, amit az a kéz írt, nem bírta felismerni. Előfordult ugyan már vele, hogy szédült, de azt inkább a dicsőség tette, mint a vérnyomás, most azonban nem volt büszke semmire, mégis forgott vele a világ. Aztán lassan megöszült, aztán még lassabban eltelt egy hónap, melynek utolsó napján beállított az inas a lánnyal. De őt akkor már nem érdekelte más, csak a tűzparádék lebilincselő és felejthetetlen pillanatai, az, amikor a várost egyként kényszeríti térdre tehetsége és a színes forgatag örvénye. A polgárok, akik lassan már a nyakmerevedéshez is hozzászoktak, a végtelenségig tisztelték a cukrászmestert, mert tudták, hogy Ulrich mester ért a tűz nyelvén, és helyettük is tiszteli ezt az elemet, ami számukra annyira megfélemlítőnek tűnt. Most már, elárulhatom, számomra nem tűnt félelmetesnek, és ezért most azt mondhatná valaki, hogy nem is vagyok ezek szerint kolozsvári, úgyhogy bevallom, hogy szándékosan tereltem a félelem és a tisztelet felé az összefüggéseket, ettől függetlenül itt születtem. Igaz, már őszintén sajnálom, hogy mindezt elmondtam, s hogy az összefüggések olyan látszatot keltenek, ami alapján Ulrich cukrászról az a kép alakulhat ki bárkiben, hogy túlságosan becsvágyó jellem lett volna. Én, megvallom, sohasem láttam, tehát inkább elképzeltem, mert így sokkal könnyebb. Az a tény, hogy a H. család levéltára megsemmisült, rám immár nem von semmilyen felelősséget, később a család egyik tagja titokban megköszönte, hogy akkor, ott, a betörés alkalmával az öröklést hitelesítő okmányok fényénél kerestük a mozdítható dolgokat, elsősorban az ezüst és arany jószágokat. A tűz nemcsak nekünk segített, bár akkor még nem tudtuk, hogy valakit jogos vagy jogtalan örökségéhez juttatott, és a mi szerepünk, főként az enyém itt véget is érne.

Nem dicsekedni akarok, hogy sikeresen le tudtam adni a lopott holmi rám eső részét, és később is ügyesen elkerültem a csendőrök szimatát, nem is magyarázkodásnak számom, mert semmit sem bántam meg. Pusztán azt akarom elmondani, hogy Ulrich mester valóban hitt az erkölcsök beszennyezhetségesében, a tüzet sem hitte — amit annyira ismert — erősebbnek a tisztaságnál, pedig nagyobb, jóval nagyobb a hatalma. De ezt már semmilyen összefüggés árán sem lehet számon kérni tőle, mint ahogy azt sem, hogy szeptember 10-e után, a szintársulat előadását követően az egyik szétrobbanó rakéta *Szodoma és Gomora végpusztulása* című képet fesztette a kolozsvári égre és a kolozsvári polgárok retinájára.

A lóverseny

Amikor a por fellebbent, mint egy függöny, a hölgyeknek szinte egyszerre kezdett el dobolni a szíve. A lovak még fényesek voltak, az erő, amit megtestesítettek, a hölgyek számára szinte a kielégülést jelentette. Az a sodrás, amit a páholyok előtt elrobogó tornádó okozott, szinte kitépte a nézőt a székéből, hogy azután tehetetlen rongyként a még hátralevő öt körön keresztül maga után vonszolja a porban. Azután, mintha mérget vett volna be, okádni kezdett az ég jeget, hogy gyorsan letapodhassa, és elverje a port, a páholyokat, a hölgyek izgalmát, és a bajnok gróf dicsőségét. Mindenki hazafelé igyekezett, a kocsik sorra gördültek tova, Kolozsváron az aréna gyorsan kiürült, s már csak a futtatón otthagyt trágya jelzett valamit a lóversenyről. A Kolozsvári Közlöny három nap múlva beszámolt a futtatást megszakító fellelgeszakadásról, ami bizonyos tekintetben nagyon jól fogott a fullasztó meleg miatt, felsorolta a győztesek nevét, hogy a következő számban meg se említse őket, majd beszámolt egy tordai gyógyszerészről, aki szeretőjével együtt sztrichnint vett be. A tordai esetről két beszámolót is közölt, az egyik igyekezett kiméreni lenni, de a távolságtartás mögül rögtön kiéződött a tájékozatlanság. A másik túl sokat akart elmondani, a részletek arról akarták meggyőzni az olvasót, hogy az élet értelme nem a halálban, hanem a mindent legyőző józan észben van. Mindkét beszámoló hazudott, mivelhogy később valaki mindkettőt fel tudja használni bizonyos összefüggések megteremtéséhez, mégpedig úgy, hogy az egymásnak ellentmondó ügyek tökéletes harmóniában az életben maradt lány tisztasága és ártatlansága mellett szólaljanak meg. Senki sem tudja azután már eldönteni, hogy a gyógyszerész szeretője miért maradt mégiscsak életben, vajon azért, mert a gyógyszerész szándékosan kevés mérget adott-e be neki, vagy nem is mérget, hanem valami ártalmatlan port nyeletett le vele, vagy azért, mert a lány csak megjátszotta, hogy lenyeli a mérget, valójában pedig kiköpte. Egyik sem igaz, és egyik sem hamis, az összefüggések szempontjából teljesen érdektelenek, úgyhogy gyorsan felejtjük el, s ha már rám bízták a mesélő szerepét, ezennel kijelentem, hogy csakis az egymásra mutató jelekből kiolvashatót fogom elmondani, s ha valaki hazugságon (vagy igazmondáson) akar élni, az igencsak meg fog lepődni, mert a történet iszonyú sodrással fogja magával rántani, ahonnan azután talán sohasem tud majd ki-

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>> folytatás a 9. oldalról

szabadulni. Kezdetnek onnan is, amikor néhány kolozsvári hölgy társaságában feltűnik egy jól öltözött, bár kissé sápadt fiatalember, aki a hölgyek urainak birtokán bemutatja lovagló tudományát, amiért cserében a hölgyek is bemutatják saját tudományukat, hasonló testtartásban, mint ahogy a fiatalember ült meg a lovat, csak más szakterületen. Az úrfiról (mert egy idő után így kezdik nevezni) később az is kiderül, hogy gyógyszerész, de diplomával nem rendelkezik ezen sok tanulást és szorgalmat megkövetelő diszciplínából. Az élet tele van meglepetésekkel, mert amikor Tordán gyógyszerészt keresnek, a magyarhoni fiatalembertől el sem kéri a diplomát, úgy veszik fel, és bízzák rá a helyi patikáriát. A hölgyek lovaglás iránti érdeklődése, úgy látszik, még ekkor sem hagy alább, sűrűn látogatják a most már gyógyszerész fiatalembert, pedig láthatóan mind egészségesek, és egyik sem látszik olyan, mint akinek gyógyszeres kezelésre lenne szüksége. Nagy ritkán, bár van, aki hetenként ismétlődő dorbézolás hangjait hallja kiszüremelni a szolgálati lakás ablakaiban, az is megtörténik, hogy a hölgyek reggel távoznak csak, pezsgős palackokkal a kezükben. A sűrű látogatások talán abban az időszakban kezdenek visszaesni, amikor az ifjú és nagyreményű patikus barátságot köt a helyi tanító leányával, később pedig bevallja neki, hogy szereti, és feleségül kívánja venni. Nem reménytelen ez a szerelem, pedig az ifjú, mindenki látja, akinek van szeme, kicsapongó és erkölcstelen, és azt is rebesgetik, hogy nem ért a mesterségéhez. A tanító is jobbnak látná, ha valami módon véget érne a két fiatal kapcsolata, de a lány hallani sem akar arról, hogy ne az ifjú patikus legyen élete párja. A kolozsvári hölgyekkel akkor találkozik utoljára, amikor azok közösen ajánlanak egy kiváló angol telivért, hogy a júliusi futtatáson az ifjú gyógyszerész az ő szépségüknek ajánlva, leszakíthassa a dicsőség babérkoszorúját. Ma már tudjuk, nem ő szakítja le ezt a koszorút, a remény és dicsőség mások fejére száll, a hölgyek elázva távoznak, a porfüggöny túl sok mindent eltakar szemük elől, s csak néhány nap múlva tudják meg a szomorú hírt. De akkor már túl késő bármit is tenni, az összefüggéseket gyors ujjak kezdik el szőni, s inkább hallgatnak, mintsem belegabalyodjanak a szálak kíméletlen ragacsosságába. Az angol telivér egy előregedett és vagyonát kártyán vesztető földesúrhoz kerül valahol a Berettyó menti dombok közé. A tordai történet így teljesen más fordulatot vesz, a magát és szeretőjét megmérgező ifjú három napos agónia után a tordai temető egyik félreeső sírjába kerül, a lány pedig a csodának, vagy inkább a méhében mozgolódó életnek köszönhetően felépül a mérgezésből, kiakádj a gyilkos szert, de a méhében mozgolódó élet sok vérrel és keserűséggel végképp odébb áll. Ki hitte volna, hogy az összefüggések mégsem a lány megmentőjeként beszélnek erről a láthatatlan és kicsi magzatról, sőt le is tagadják azt, hogy valaha is létezett, bár ott, abban a meleg fészekben, amely később égető pokollá változtatta a csendet és az édes álmot. Még az az orvos sem beszél, akit szekéren repítettek fel Kolozsvárról, hogy segítsen az akkor már valamennyire jobban levő lányon. Természetesen az ő érdeme lett a lány megmenekülése abból a rémálomból, amit egy

gátlástalan és kicsapongó kontár művelt, s amibe belevont egy tisztességében kikezdetlen hajadont. Mit mondhatok még? A Berettyó mentén a dombok között a telivér és előregedett, vagyonát kártyán pazarló gazdája Kolozsvárra készül a jövő évi futtatásra. De ezt még senki sem tudja.

Bent

Amikor Norfolk hercege elcsigázottan partot ért, és szemhéja alól kikaparta a homokot, Longhorst vára elkezdett füstölni ott, ahol utoljára látták a szépséges Palmírást sírni. A herceg, elnyúlva a fövényen, azt szerette volna, ha valaki továbbgondolja az egész küldetését, vagy valami ehhez fogható, de későbbi beszámolóiból mindez nem derült ki teljesen tisztán. Azt azonban mindenképp elképzelte, amint Naomi és Vice egy dübörgő villamoson végigszántották a várost, és azt, ahogy Vice néha kipillantott a gyéren kivilágított éjszakába. Vice valójában, és ezt Norfolk hercege is tudta, magát nézegette a villamos félig tiszta üvegében. Naomi mosolygott, egy olyan lakásról beszélt, ahol nem ütközik Nagymamába és Anyukába, és akkor mehet szarni, ha éppen kell. Vice, mert felváltva és türelmesen beszélgettek, ráéressen felelgetett, néha visszakerdezett. Kilenc körül értek haza, de lehet, hogy tíz is volt. A nagyobbik szobából Nagymama és Anyuka egyenletes szuszogása hallatszott ki, és a herceg sóhajtozásai (már másnap azon az elátkozott szigeten volt, Palmíra egy függőágyon aludt, kacsója, melynek fehérsége annyiszor megigézte a herceget, két kis combja közé szorítva).

Vice és Naomi sokáig nem tudott elaludni, általában szorongás fogta el őket ebben a lakásban, ahol mi, Nagymamával olyan hosszan és békésen éltünk. Most csodálkozhatsz, hogy ezt a nagy mozdulatlanságot nevezem életnek, amiben csak a gyógyszeres doboz után való kutatás jelent egy kis mozgást, de mi jól megvoltunk. A herceget ugyan sokszor elrabolták sóhajai — ezek az ő szavai, ne érts félre —, inkább hagyj, hadd beszéljek még Naomiról és Viceről, akik mindig kilenc vagy tíz után érkeztek haza. Nem tudom, hol találkoztak először, ki szólította meg hamarabb a másikat, sőt, semmit sem tudok arról, mit csinálnak kilencig vagy tízig. Itthon más, égetik az állólámpát, beszélnek erről-arról, utána ágyba bújnak, Naomi tompa szuszogása a vasbetonon is átszüremlik. Reggel elmennek, s akkor már másra gondolunk itt, másról beszélünk, egyéb dolgokról, csak-hogy tudd. Ettől a pillanattól már nem én mondom a történetet, kicsusszan az ujjaim közül, és én hagyom.

Norfolk hercege majdnem a fövényen felejtette magát, végül két kézre támaszkodva felemelkedett, abban a pillanatban már tudta, Vice nem akarja elmondani Naominak, hogy a csendes és kihalt utcán nem a házakat nézi, hanem önmagát. Elindult, zsebre dugott kézzel és halkán füttyörszve. Közben Vice finoman Naomi karjához ért, mintha az esti szellő borzolta volna végig, a lány nevetve bújt hozzá. Csinosak vagytok, mi? — mondta a herceg, miközben nem történt semmi, hiába szölongatta az öröket, valahol kártyázhattak. Gondolta, most vagy soha, és átugrott a nevetségesen alacsony falon. Az udvar csak gyéren volt kivilágítva, semmi sem mozdult, egy hatalmas és megfeneklett bárkának képzelte az éjszakát. Huszonegy tengeri mérföldnyire Vice alakja tűnt fel — ott gondolt igazából utoljára rá a herceg. A fövényen még kivehető a herceg lassú és vontatott mozgása, és a gondolatok éppen kihűlő tespedése, amint a vizes homokszemek ide-oda csusszannak. Naomi most nem gondolhat rám, a mélység, amit általában az álmoknak tulajdonítanak, magába falta. Az a mozgástér, aminek a herceg is része, innen kezdődik, de hogy a vége hol van, az egyelőre kiszámíthatatlan, magam sem tudom, elérek-e egyáltalán oda, ahol a herceg elfelejti végre küldetését. A lépteim biztosak ugyan, ám ez csak figyelemelterelés, valójában itt minden láthatatlan, én is. A herceg azért biztos a dolgában, mert felejtetni akar, én azért vagyok bizonytalan, mert többet akarok tudni, mint amennyit most tudok, és ami minden összegzéskor kicsit több lesz. A ház, amit a herceg Longhorstnak nevez, bevehetetlen, a gondolat nem tudja körbejárni, a szavak, amivel beszélni lehetne róla, lassan és élvezettel fojtják meg kiejtőjét. Ez a várakozás is lassan és élvezettel fojtja meg az embert, sok lehet addig, míg a herceg ismét rám fog gondolni, a ház felszippanthatta, mélyen és tompán. Most már hallgatok. Norfolk hercege leporolta magát, a csendes és kihalt udvar egykettőre befogadta, és úgy tett, mintha mit sem törődne a látogatóval. Gyorsan mozgott, persze, nyitva volt minden. Longhorst szétette a lábát, gondolta, és beljebb hatolt, a lázálmok, amik a lakókat gyötörték, szanaszét hevertek a faburkolaton, mindegyiket átlépette, végre megpillantott, a függőágy leheletnyit meglíbbent, amikor fölém hajolt. Ezt a lakást még én vettem Nagymamával, nem mondom, hogy sokba került, de kevésbe sem. Szerencsénkre akkor volt pénzünk, most már nincs, és a lakás is egyre zsugorodik, mint a török cuccok, ha sokat mossza az ember. Naomi foglalja el a lakás hatvan százalékát, nekünk hármunknak, illetve négyünknek, mert a herceget egyik reggel egy nővel láttuk felébredni egy valószínűtlenül kusza álmából, így kevés hely marad, szinte semmi, azt mondhatnám, hogy be vagyunk zárva ide, ebbe az életbe, ha életnek lehet nevezni ezt a mozdulatlanságot, de ezt már elmondta valaki. A gyógyszereket rendesen beszedjük, néha megesik ugyan, hogy összekeverednek a dobozok, de Naomi általában kisegít minket, bár néha bosszús és türelmetlen, mintha még mindig várna valamire, pedig Vice már soha többet nem fog viszájogni, és akit megfojtanak, annak a lelke sem hagyja el a testét. Én, illetve mi, nem tudjuk, mi történhet odakinn, most is csak azt ecsetelgetem, hogy általában véve milyen itt bent az élet.

Ismétlés

Hazafelé autózunk. Dél előtt már megtettük ezt az utat, csak más irányba, és lefogadnám, hogy semmi nem változott, csak éppen délután lett, vagy: minden azonos módon ismételni fogja önmagát. Az úttest tompa meleget áraszt, átsüt az alvázon is. Itt, az első komolyabb kanyarnál, a szerpentin előtt láttuk a két biciklist, egy nőt és egy férfit. Helga rögtön kitalálta, hogy a hegy előtt még meg fognak pihenni, és Thomas Mannról fognak beszélgetni, aztán egy óvatlan pillanatban a férfi szerelmet vall a nőnek. Emlékszem, nagyot röhögünk a dolgon, Helga elégedetten mosolygott körbe az autóban, aztán kikeresett egy rádióadót. A fákonszűrődő délelőtti fény foltokban roppant be az ablakon, beletűrt Helga amúgyis szőke tincseibe, melyek ide-oda libbentek a zene ütemére. Az ásványvizet már hamarabb elővettük, itt, a tetőn, ahol egy erre a célra megtervezett parkolóban néhány autó álldogált, hétvégi hazaigyekvőkkel, nyüzsgő gyerekekkel. Helga pajkosan felrázta a műanyagpalackot, aztán gyors mozdulatokkal letépte a dugót és körbespriccelt vele. Helmut a parkolóba terelte az autót, és fuldokolva a nevetéstől kiszálltunk, a palack félig volt, s még nem ittunk egy kortyot sem. Nem álldogáltunk sokat, talán tíz percet, Helmut felbőggette a motort, már gurultunk, amikor Helga becsapta maga mögött az ajtót.

Az autónk most, hazafelé, a háta mögött hagyja a szerpentint. A délutáni meleget kettészeli a száguldás, arra gondolok, hogy hirtelen semmi sem jut eszembe, amit szidni lehetne, és ez az átkozott jelen idő teljesen az ülésre szegez. Aztán Helgára gondolok, Helmut ideges mozdulataira, amint errefelé jövet, éppen itt, megpróbált kikerülni egy lefulladt teherautót. Egy pillanatra csend lett az autóban, alattunk csikorogtak a kerekek a gyors manővertől. Helmut megizzadt, mióta elindultunk otthonról — először. Helga szólal meg hamarabb, magunk előtt már látjuk is a szerpentint, amin túl Nina vár minket. Milyen jó lesz végre Ninával találkozni, gondoltam, és beszélgetni kezdtem, hogy oldódjon a riadalom. Helga ásványvizet vesz elő, felrázza, spriccel, a parkoló következik. Csak néhány szót váltunk, kortyolunk a maradék vízből, Nina már biztos türelmetlen, mondja Helmut, és beszállunk. Óvatosan ereszkedünk, néhány biciklis kínlódik felfelé, Helga kitalálja a történetüket. Azt is hozzászéli, hogy mindez csak ismétlése annak, amit már olyan jól tudunk, tudnak. Hallgatunk, a motor nem vacakol, Helmut egyenesen a szervízből hozta a kocsit, amikor otthon beállt a házunk elé. Pontban délben gördülünk be Nináék udvarára, az ír szetter csaholva rohan neki jókedvében az autónak. Helmut száll ki utoljára, de ő öleli meg először Ninát. Helgával az autót támasztjuk, talán először jut eszembe, hogy hazáig újabb három óra. De Helga itthon van, kipakolom a csomagjait, és beviszem.

Ahogy elhagyjuk a lefulladt teherautót, érzem, amint a délutáni meleg lassan megadja magát a szürkületnek. Helmut tarkóját bámulom, azt hiszem, most nem gondolkodom, csak a szélvédőn koppanó bogarakat figyelem, amint a szerpentin felé tartva nekiütődnek a láthatatlan akadálnak. Természetesen semmi nem változott, csak éppen hazafelé tartunk, és az is csak véletlen, hogy mindez csak ismétlése mindannak, amit tudunk, tudnak.

A fal tövében

Lisbeth átvitte a gyerekeket a napra, akik rögtön játszadozni kezdtek a magas és száraz fal tövében. Megéreztem, amint Z. Pedrót már egyáltalán nem érdekli ez a két kis szaros, figyeltem, amint Lisbeth próbál kigyógyulni ebből az egészéből, és azt is, hogy nem megy neki. Mindenesetre magamban elpróbáltam a szerepét, olyan volt, mint aki még várakozik, nem tudja, meddig, aztán egy idő után megunja, de nem úgy, ahogy más unná meg, mint mondjuk Talján, aki belefáradt a sok faültetésbe, hanem lassan és átmenetekkel, és ez azért annyira szar, mert nem lehet a két állapot között különbséget tenni, az ember azt hiszi, hogy még mindig vár, közben már nem. Ilyen hálátlan volt Lisbeth szerepe, és Z. Pedro, aki Taljással együtt fákat ültet valahol az olaszoknál, azt sem tudja, hogy Lisbeth mikor viszi át a gyerekeket a napra, hogy egy kicsit játszassanak a magas és száraz fal tövében. Most arra gondolhatsz, hogy esetleg megjön Z. Pedrónak a magához való esze, és ki tudja, mit csinál majd, ha hazatér, ezért tudnod kell, hogy Z. Pedrónak soha nem fog megjönni az esze, mert nem olyan fajta, és hagyja az egészet a fenébe, mert nincs kedve két kölyköt is tutujgatni. Lisbethnek furcsa álmai vannak emiatt, vagy mi miatt, azt hiszem, aludni sem tud rendesen, sokszor csak ül, felhúzott térdekkel, mintha a háviját várná. Tudod, innen épp a hídra látni, ahol Lisbeth utoljára látta Z. Pedrót. Itt áll meg a város összes autóbúsa, a menetrendszerinti és a távolsági, és a kiránduló buszok is. Z. Pedro egy világoskék pólóban búcsúzott el Lisbethtől, arca ködös volt, és a vizet figyelte, ahogy elzúg a pillérek között. Majdhogynem átesett a kor-

látón, úgy bámulta a vizet és a pilléreket. Lisbeth nem tudott semmire sem gondolni, egyáltalán nem tudta, hogy mi lesz, csak figyelte Z. Pedrót arcát, és tisztán látta benne, amint a pillérek után a víz elkap egy műanyagpalackot, megforgatja, majd lerántja. Z. Pedro is látta a palackot, de azt remélte, hogy majd megint feldobja a takték. Azt akarom mondani, hogy ezután semmi nem fog már történni, hacsak valaki el nem meséli, hogy Z. Pedro mit csinál, mivel tölti az idejét, és szombat esténként bort vagy sört iszik. Nem mindegy, hogy mit iszik, csak Lisbeth tudja, hogy bort csak akkor, amikor az anyjával akar beszélgetni, sört pedig akkor, amikor minden mindegy. Z. Pedróról sokat lehet mesélni, azt is, mikor mit iszik, Lisbeth meg csak hallgatná, a két kölyök a napon a száraz és magas fal tövében. Nem akarom itt a vizet zavarni, egyáltalán nem, lehet, hogy Z. Pedro mégiscsak hazatér, s akkor mit fog majd szólni hozzám? Lisbeth álmai a város széléről szólnak, többet talán nem is lehetne elmondani róluk, nehéz átverekedni azon a ködfátyolon, ami úgy eltakarja a képeket, mintha ott sem lennének, az ember, ha akarja, élje bele magát a szerepbe. A város széle nem tudja Lisbeth történetét, közömbös, elszálhat rajta az ember, mert olyan, akkor sem érdekli. Lisbeth csak azt tudja, hogy a város széle ilyen, nem sokat szólnak egymáshoz, akkor meg minek tudni egyebet is. Persze, sok mindent ki lehet találni, nem kell hozzá nagy ész. A város széle ott van, ahol véget érnek az utolsó gondolatok, a házakat kutyákkal őrzik, a kertben rengeteg nyúl. A gyerekek a magas és száraz fal tövében játszadoznak, Lisbeth az utcát járja, eltéveszti a házszámot, egy vizsla hízelegve bújik lábai közé. Azután már semmi sincs, Z. Pedro fákat ültet, vörös bort hozat, a napon a gyerekek. Nem mondok semmit, amit tudok, elképzelek, persze, lehet, hogy nem éppen azt, amit kellene. Tudok sok mindent, a gyerekek kíváncsiságát csak a tudás elégítheti ki, Lisbeth magányát azt hiszem, már semmi. Mindenki marad az, aki volt, a fák is, az olaszok is, a fal is, úgy, szárazon és magasan, a nap is, én is, miközben egyre jobban kísért a vágy, hogy végleg elfoglaljam a helyem a napon.

Andonis Papadopoulosz rajza

SIGMOND ISTVÁN

Sikítsatok nélkülüm

Hétfőn mindig meg kell nézni a temetőben a csókát, ahogy billeg azon a harmadik ágon, hátha visszanéz. Itt csak földkupacok vannak, számokkal. Alul csontok, felül én. És a nagy fejem. Ebből nem kellene rögtön arra a következtetésre jutni, hogy a kezem bizonyára mérhetetlenül kicsire sikeredett, noha, szóval mi tagadás. Persze lehet, hogy nem azért. Később majd kiderül, hogy de, azért. Annyira azért nem kicsike, hogy ne tudnám megkülönböztetni a lábamtól. Ahogy magam fölé emelem a pólyában, igen jól látható a tenyerem, a kézfejem, az ujjak is, igen, öt ujjam van. Fényes körmökkel. Nem, nem csillagocskák. Pedig lehetnének azok is.

— Mondtam, hogy mosd ki magad, hülye szuka! Mondtam, vagy nem mondtam?

— Mondtad. — A vékony hangút alig hallani.

— Mindenki rajtunk fog röhögni! Ez a maga fia? Jaj, de okos feje van!

— Inkább azt nézzed, ahogy integet nekünk. Az anygáknak van ilyen kezecskéjük.

— Igen, az anygáknak. Akik valagban végződnek. Majd ha a szomszédok eltorlaszolják előlünk az ajtót, akkor lássalak!

A lábamról alig esik szó. Azt hiszem, a mély hangú nem is látta még. Pedig volna mit nézni rajta, olyan parány, mintha gyököt vontak volna belőle. És csak kettő van. Ki tudja, miért. Titkok. És nem szeretik, ha megfejtik őket. Nekem is vannak titkaim, őrzöm őket, és nem kérkedem velük. Én a Rafael előtti olasz festők portréihoz hasonlítok. Ez a titok például örök életre ítéltetett, de azért nem hangoztatom egyfolytában, noha különös szépségemre mindenki felfigyel, néha szóvá is teszik, de éreztetni mindig éreztetik. Aki rámnéz, elkezd ragyogni. Ez a látogató is sugárzó arccal kíséri megszokott, begyakorolt mozdulataimat, ahogy az udvarra került leveleket összededem a cirokseprűvel, és egyetlenegy kupacba próbálom összetelni őket, az eresztől nem messze, egy védettebb helyen, és ez nem könnyű munka, mert a szellő egyfolytában belematarász a kupacba, és szétfröcsköli a szárazabb leveleket. A látogató szinte már tündököl, alaposan megnéztem magamnak, de a szemében nem látom viszont túlméretezett fejemet, Rafael viszont ott van, különös szépségem visszatükröződik szembogarában, kezét nyújtok hát neki, arcomon az elesettség alázata, hangomban macskák dorombolnak, ragyogok én is, mit nekem egy kis földönkívüliséget sugározni.

— Nyújtsa a kezét! — lelkenedik a látogató. — Te, édes, te! Most mit kell csinálni?

— Kezet kell fogni vele — biztatják —, egyszerű.

— Én? Vele? Jaj, istenem! Biztos?

Kis tettettett derű és tettettett sápirozás. Bohóckodás fojtottan. Az ilyenek viszont nagyon hangosak tudnak lenni, ha teszem azt a hüvelykujjuk kifordul a helyéből. Beakasztod az ujjai közé a seprű nyelét, s aztán lefele rántod. Egyszerű ez is, mint a kézfogás:

— Baleset, ugye? — A mentős bámulja a fejem.

— Azt hiszem — mereng a fehér köpenyes altban, s kisápadt arcán a ráncok összszébjának imára.

Juhé, mondhatnám, de nem mondom. Érzéseimet magánügynek tekintem, az érzelmkitöréseket ugyan nem tiltom el magamtól, de befele irányítom őket, ahol csak én vagyok és az enyéim. Mi odabent igencsak értékelni tudjuk a meghatározó élményeket. Tovább seprek, persze, közben fel-felnézek a csókára. Ma hét fő van. Addig kell nézni a csókát, amíg visszanéz. Ha nem néz vissza, nem is tudhat róla, hogy létezem. Ez a csóka elnéz a messzeségbe, mintha amott érdekesebb volna a látnivaló. Nálamnál érdekesebb látnivalóról nem tudok. Ilyen tehát nem is létezik. Ezzel többen is tisztában vannak, például a vékony hangú is. Ő meg úgy érzi, hogy tennie is kell valamit. Értem? Velem? Kiemel a pólyából, hüvelyk- és mutatóujja közé csippenti a pucukámat, aztán jó nagyokat rázogtat rajta. Énekel is? Talán énekel is. Egyszerre csak három dologra tudok figyelni. Hogy a bili rozsdás, és barátságatlan szemem van, hogy vissza tudom tartani a pisikát egy ideig, s hogy jólesően bizsergetős ez a rázogtatás. Az énekszó hangokra foszlik, az emlékezet magába fogadja ugyan, de rászakad a függöny, melyet csendnek neveznek odabent. Ez a nemlét végtelenjében honoló csend, amely több a csendnél, egyenlő egy értelmét vesztett gondolattal, amely sosem létezett.

*

Kedden mindig meg kell nézni a temetőben a csókát, ahogy billeg azon a harmadik ágon, hátha visszanéz. Még mindig nem tudom, hogy miért nem néz vissza. Én se szoktam kifecsegni a titkaimat, de a leveleket most elmondom. Sosincs levél a hantok között, az az egyetlen fa, a csókás, égre meredő, kiszáradt ágak halmaza. Az ilyenek mélyén a gyökér is haldoklik, s a fűszálak is elpusztulnak az ágak alatt. Nekem viszont leveleket kell szerezni, ha össze akarom seperni őket. Az udvarra még befújja a szárazabbját a kinti szellő, egy-egy eltévedt levél ráfeszül a temetőrés dróthálójára az udvar felől, élettelen erezte valamilyen cél felé nyújtózkodva dermedt az öröklétbe, aztán búcsút vesz a dróthálótól, s lassú beletörődéssel rábillen a kövezetre.

A temető másik részét egy sűrű szövésű drótsövény választja el a kinti világtól, hangok, fák, színek. Te, ő, ti és ők. A Semmi. Mindez nem érdekel, nekem csak a levelek kellene. Százzámra hevernek a sétány fái között, a drótok szövésén sikerül áttörni a kezemet, s tenyérrel felfele kitaronom nekik. Amikor elsétál valaki a sövény közelében, megszólalok:

— Levél — mondom.

Akik megállnak, tesznek egy-egy kiszáradt levelet a tenyerembe, aztán leguggolnak s néznek egy ideig. Legtöbbször mosolyog, kétkedő mosoly, mely egyre derűsebbre változik, hogy lám, mégiscsak értelmet kapott a nap, Rafael, tudom, az élmény megdöbbenő lehet, egy művész társ elismerően bólogatna, de ezek néha felnevetnek és mutatgatnak is reám. Száraz már összegyűlt elegendő, és hiába próbálom beszédessé tenni kalimpáló ujjaimat, senki sem hajlandó megérteni, hogy kellene egy zöld levél is, legalább egyetlenegy példány, mert a friss sírok

mellől életet mímelő leveleket kellene össze-sepernem. Aztán valaki ugatni kezd. Látom a szápadlását s viczorító fogait. Nincs távolabb tőlem egy arasznyinál, ha nem volna drótsövény, összeérne az orrunk bizonyára. A szemembe néz, és én nem szoktam hozzá a szemekhez, amikor hozzám szólnak, rendszerint elnéznek mellettem, ahogy én sem nézek rájuk sohasem, a kutyák esetében más a helyzet, a kutyákhoz volt alkalmam hozzá szokni, feltéve, ha vonítva adják hírl, hogy megérkeztem a Nagy Egészről, ami a Minden maga. Tudtam, hogy egyszer csak rámtalálnak valahogy, fölém hajolnak többen is, de az arcok egyenruhát öltöttek, és egyformán földszagot árasztanak magukból, a hangokat viszont meg tudom különböztetni egymástól, az egyik vékony, a másik mély, egy távolabbi dimenzióban egy fehér köpenyes altban túldöz a kérdéseivel, csak hogy én nem mondhatok ki ígéket és mellékneveket, az én világomban csak a főneveknek jutnak szerepek, "Levél!" — mondom most, mert hogy kérdéseimet néha felkiáltójellel torzítom, meg kellene értsék végre, hogy most például egy zöldbe öltözött levélre gondolok, melyet észrevétlenül elejtenék a legfirsebb sírok egyike mellett, oly észrevétlenül, hogy én magam se vegyem észre, és a csóka sem, ha véletlenül éppen akkor nézne lefelé. Aztán másnap összeseperném, s kidobnám a szemétkébe. Ez a dolgok rendje.

Visszaugatok. Eddig még sosem ugattam, de úgy érzem, tetszetősre sikeredett. Ő dühös ebként ugat, hörgést imitálva, eltört arcából szertefröcsköl a nyál, az elkobzott csont után csaholnak így a kitéhezett véredek, az én ugatásom stílusgazdag megnyilvánulás, dallamszerűségében felemelőnek is lehetne tekinteni, kérdőjelekkel megsebzett igeolvasás, rímelő verssorok, ígék, jelzők és melléknevek. Leugattam egy imát.

— Kutya! — mondom a fehér köpenynek altban, és nyújtom feléje a kezem, egyetlenegy száraz levél maradt benne, ennyit hagyott meg az emberkutya, a többi kiütötte a kezemből, majd karját lengetve a távolba röhögte magát. Ketten maradtunk, a saját ugatásom és én magam. Az ő ugatása mintha lecsapódott volna a lábam mellé, rálépek és betaposom a kövek közé. A csóka is itt van, de neki könnyebb dolga van, ott fent nincs ma, nincs tegnap, nincsenek holnapok, a csóka a semmibe réved, mintha ez volna a dolga, és most se néz reám.

— Levél, nem kutya! — Alt.

Nincs ellenszer, ezekben szunnyad az értelem. Ha nyírtva közlekedne, megérteném. Egyszer álmában megnéztem az arcát, nőstény arca volt, nem vitás, jaj, nehéz küldetés az enyém. Én Minden vagyok, az elvonatkoztatott Igen, bennem a Minden hit és még számtalan egyéb, bennetek a hit a minden, mert ennyi jutott nektek, ami a semminél alig több valamivel, közben azt hiszitek, hogy ez a Minden. Egyesjű érzélem. Bizalom, remény és becsület: énem faragói. Ez kiszakítana a Mindentől véglegesen. Egyfolytában belémszolykolják a Te és az Ő tudatát, pedig csak Én van, semmi más. A bili tartalmát az arcába öntöm. Ez a megoldás. Hogy a savas lé kiégesse a szemét.

— Fogd le! Na, nézd, a kicsi mocsok!

— Lehet, hogy véletlen volt. — A vékony hangot elkíséri útján a szájból kibőffendő, pisivel összekeveredett hányadék.

Legközelebb csóka leszek. És ha csóka leszek, mindig lefele nézek, ha elzsibbadna a nyakam, akkor is lefele néznék, egyfolytában csak azzal foglalkoznék, hogy nézzem magam, ahogy seprem a leveleket. Közben a világtájakat én is beméreném magamnak, de sosem felejténék el fejet hajtani a Mindenből érkezőknek.

Meztelen emlőre szorítják a fejem. Készül a merénylet megint. Tervszerűen, naponta többször is. A dac jó. Egy ideig. Összeszorítom a számat, egyebet nem tehetek. A vékony hangú újra csipent, most a saját mellét fogja marokra, s a tejmirigyből kivezető rücskös kis dudorral megközelíti az ajkaimat. Nem fogjuk hagyni, hogy leteperjenek, mi ketten vagyunk, én és a Szellem. Közben a rücsök megpróbál behatolni. Figyelmeztetni fogom, hogy elévülhetetlen jogaim vannak, engem nem fognak erőszakosan belelátni valamiféle átalakítási manőverbe, mert nincs Ő, csak Én vagyok. Ha lenne Ő is, egyszerű és semmitmondó jelenné szűkülne a Minden. Kicsit megnyitom a számat, mert gügyögéssel értelmes mondatokat formálni nyitott szájjal lehet igazán. És hopp. Bent van. A bimbó. Beugrott, s benyomult utána egy szájnyi puha is. Terpeszkednek. És bir-

zet. Velünk szemben ugyanis elképzelhetetlen a teljes győzelem. Mi sosem megyünk le alfába, mi onnan jövünk. És nem ostromoljuk a végtelent, mert mi magunk vagyunk a végtelen. Rafael nem akarja kibillenteni bennem a valóm részét képező, örök egyensúlyt, de örömeiben, hogy nem lett belőle kisbetűs szellem, s az alfa szerepét sem kell eljátszania, vesztettül egymáshoz csapkodja a tenyerét. Csakhogy a paprikás csirke galuskával középen kapott helyet, az összecsapódó tenyerek között, egy apró virágmintákkal díszített, porcelán lapostányéron. Aztán egyik cubák a padlón, egy másik a széken, a mártás csermelyében lassú egyhangúsággal, de végzettszerűen, egyenként libbennek alá az apró galuskák, s benépesítik a fényesre sikált padlót s a deszkák közötti réseket. A porcelán is halott. A fehér köpenyes altban nem rikácsol. Megfogja mártással összemaszatolt kezemet, s kivezet a közös étteremből.

— Legközelebb holnap étkezünk — mondja, s kezembe nyomja a cirokseprűt.

Szerda volt. Alkonyatilag figyeltem a csókát. Nézéssel már számtalanszor próbálkoztam, de nem sikerült magamra vonnom a figyelmét, vakkantottam hát egyet-kettőt a magasba, de nem hallotta meg. Végül egy nagyon hosszú vonítottam, s ezt a panaszos,

ezt a távolságot már futva tettem meg, a türelmetlenség, hogy végre az enyém lehet egy ölnyi szemét, szárnyakat adott, féktelenül röpdöstem a besötétedett udvaron, térdig gázolva a gondosan összegyűjtött levelek sűrűjében, hangokat nem volt szabad hallatnom, pedig szerettem volna hosszan elnyújtva és többször megismételve kiáltani, hogy "szemét!", vagy inkább így, hogy "szemééééért!", igék és melléknevek nélkül, én már verseket is elmondhatnék a legkedvesebb szavaimmal, "Szemét, csóka, csirke, / illat, ugatás, / Faág, kutya, emlő, / kőszag, vonítás." de nem mondok verseket, mert egyszerre csak három dologra tudok koncentrálni, a seprés az első dolog, a seprű a második s a szemét a harmadik.

Annyira besötétedett, hogy nem kell csúszkálnom a hasamon, nyugodt léptekkel, nesztelenül suhanok végig az udvaron, s az ölembe markolt száraz levelekkel alaposan teleszórom a kövezetet. Holnap nagy munka vár rám, seperni kell.

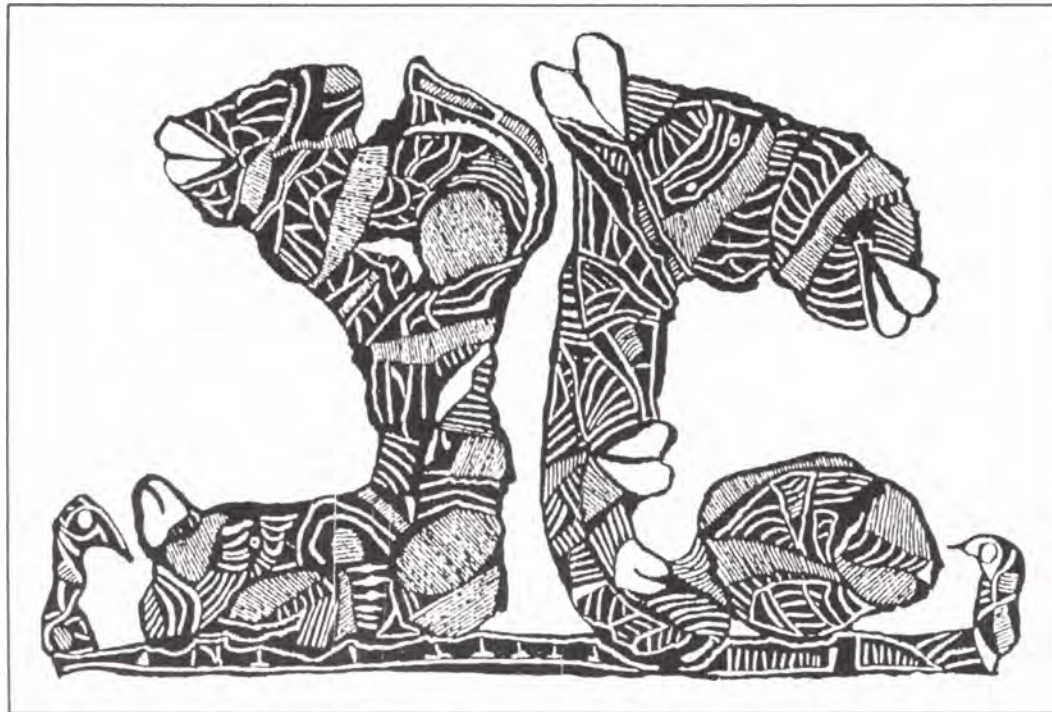
A mély hangú nézi a fejem. Fotelben ül, nem beszél. Számba veszem a főneveket, egyiken sem látni a menni akarást, heverészenek a tekervények labirintusában, várják, hogy mi lesz. Koncert lesz, mi más lehetne. A járókát a zongora mellé gurítom, játékból ezzel közlekedem a lakásban fel-alá, rekkenő hőség, nyitott ablakok, a napsugarak birtokba veszik a szobát, a fejemet, a gondolatot. Ahogy meg-meglibben a függöny, úgy váltakoznak az árnyékok s a fények a zongora billentyűzetén, siklanak, alábuknak, szökdécselnek, látszólag rendszertelenül, nem hallani a hangokat, pedig már felhangzott a fergeteges Napfény rapszódia, két kézre és homlokcsontra írva. Lezuhan a fejem, egyszer, kétszer, sokszor egymás után, egyenletes ritmusban csapódik a fehér billentyűkre a homlokom, két kezem ökölbe szorítva tombol kétfelől, mindig ugyanazokon a hangokon, aztán magával ragad a kompozíció, már nincs ritmus, nincs ütem, tornádó van, szélvész és hurrikán, egy utolsó zuhanóre-pülés következik, s a piros billentyűkre zuhan a fejem, győzelem.

— Véres a feje? — A sikoly vékony hangon érkezik, és "jézusom, atyám, istenem".

— Véres a zongora. — A mély hangú zenekedvelő lehetett valamikor, talán ezért tett megjegyzést a zongora állagán beállott enyhe változás láttán, ám oly kibírhatatlan hőség dühöng mostanában errefelé, hogy értelmét veszítette a mozdulat, senki sem törli le a vérrel elmaszatolt billentyűket, egyszer majd tisztára kopnak talán. S ha nem, nem.

Miközben a vékony hangú kötözi a fejem, mosolyt imitál. Nem belülről érkezik a derű, csak az izmok tornásznak. Azon gondolkodom, hogy vajon két kézzel ragadjam meg a függönyt, vagy egy kézzel is letéphető? Két kézzel téptem le, most taposom. A mély hangú nem mozdult el a fotelből, tovább nézi a fejem. Megpróbálom egyforma csikokra szaggatni a csipke-utánzatú anyagot, vigyázva arra, hogy a függönybe préselt szárnyas páfránylevelek sok kicsi tartozékát egyenként tépjem le a szákról. A vékony hangú is besegít, egyre vadabban marcangoljuk a hófehér műanyagot. Pedagógia. A versenyben én bizonyulok gyorsabbnak, ez is pedagógia. Akkor mozdulok. A bal kezemet gyors egymásutánban lököm az ablak felé, akárha minden egyes mozdulattal egy-egy

>>>>> folytatás a 14. oldalon

tokba veszik a fogínyemet s a szájpapdálásmat. A nyelvem reszkette vergődik a bimbó körül, mint fogoly nyuszi, ha ketrecébe anynyi répát gyömszölnek, hogy kénytelen bendőt tömni velük, ha a fulladásos halált nem szereti. Szopok. És ez nem megalkuvás. A Szellem még ellenáll, sőt, kimondatik az idevonatkozó szentencia: itt valami végzetes félreértés kormányozza a mindennapokat, az élet célja az élet maga, s ezen belül, hogy lemenjünk alfába. Azt hiszik, ha az énjük onanizál, szellem lesz belőle. Aztán ha lemennek alfába, nem tudnak visszajönni soha. Arcomat felfele tartva szopok, a bele-törődésbe sikerült elvegyítenem egy csipetnyi fennkölséget, ezzel a transzcendens szó-pással próbálom nevetségessé tenni őket, arcvonásaim közben nem követik holmi ripacszkodó görbülgetésekkel az eseményeket, továbbra is rendületlenek, mozdulatlanok. Noha mosolygunk. Mindketten. Ott belül. Rafaelle most már hárman vagyunk. És mosolyunkban nincs pökhendiség, csak önér-

fájdalmas hangot otthagytam a sírok és a csókás fa kiszáradt ágai között, biztosan azt fogják hinni, hogy még sokáig időztem a temetőrészen, pedig négykézlábra ereszkedve végigmásztam a félig-meddig besötétedett udvaron, az ablakok alatt teljesen a földhöz tapadva csúsztam előre, nehogy észrevegyenek, az épület végéhez érve kifulladás egy picikét, meg kellett pihennem, fejemet a kövekre fektettem, hallgattam az alatt szunnyadó feneketlen csendeket, s ahogy sűrűbben vettem a lélegzetet, mind-egybe beszippantottam a kő szagát, nem éreztem a vékony hangú emlőjéből áradó illatokat, de eszembe jutott az a valamikori süppedő talaj, amelyre a fejemet szorították, hogy miért jutott eszembe, nem tudom, a kőnek viszont kőszaga volt, jellegtelen, noha örök életű, de a jellegtelen az örök életet is jellegtelenül silányítja, aztán megnyaltam egy kicsit, s az ízét pontosan olyanak éreztem, amilyenek lennie kellett, kő íze volt. Néhány lépés választott el a szemétkupactól,

>>>> folytatás a 13. oldalról

legyet kapnék el a levegőben, miközben a jobb kezem táncmozdulatokat lejt, keleti zenére. Rafael odabent élvezkedik, tulajdonképpen ő volt a kezdeményező. Vonagluck. Ebből egy másfél órányi adag elegendőnek mutatkozik, közben egy kilónyi legyet fogdoshattam össze, ezek félholtan is zümmögnek valamit, bizonyára egy magasztos tárgyú lírai költeményt. A vékony hangú leáll a függőnytéppéssel, nem tartja érdemesnek önmagával versenyezni. Térdpel, s nézi a zongora lábait. Mereven néz, kikerekedett szemmel, próbál felkészülni a folytatásra, csak hogy néha programszerű szigorral, néha meg rapszodikus összességével követik egymást az események. Tegnap például rúgkapáltam egy kicsit, aztán visítotam vagy tíz percig, de már annyira kiguvadtak a szemeim, hogy féltem, kigurulnak belőlem, inkább sírtam vagy három óra hosszat, a jajveszékelésszerű vinnyogás megnyugtató. Egy kicsit én is nézem a zongora lábait, hátha felfedezem, hogy tulajdonképpen mit kell nézni a zongora lábain. Nem fedeztem fel.

— Bili! — mondom, mindjárt öt óra van. Egyedül nem pisilek. A vékony hangúnak azért van két keze, hogy egyszerre tudja elővenni a két bilit. Leteszi őket egymás mellé, beállunk. Háttal, nyújtott lábakkal, mindenki a saját bilije előtt. Amikor a falióra mánusa egész órára kottyan, letépjük magunkról a bugyit, s egyszerre zuhanunk alá. A vékony hangúnak nagyok a méretei. A nagy méretek lecsüngenek kétfelől a bili oldalán majdnem a padlóig. Csurgatunk. A mély hangú még mindig a fotelben ül, a szeméből jön a pisi. Nincs három bilink, azért.

Hajnalban kötöztek meg. Miközben hátra kötötték a kezét, a vékony hangú lüktetésszerű gyorsasággal vette a lélegzetet, a légszomjban küszködőkre jellemző ez a kapkodó lélegzetvétel. A mély hangú elfelejtett lélegzetet venni a nagy igyekezetben, legalábbis én nem hallottam, pedig a két bokámnál ő horzsolta fel a bőrt, ahogy a lábamra tekerte a másik kötelet.

Senki sem sírt, pedig sokan voltunk. A mély hangú, a vékony hangú, én és a Szellem. Rafael elvonult. Nem gyávaságból, csak hogy a szépség s az erőszak nem férnek el egy mondatban. Az árnyékok viszont benépesítették a szobát. Nem voltak holt árnyékok, nagyon is elevenen tobzódott körülöttünk, formát változtattak minduntalan, néha egyesültek, néha meg formátlan darabkáira szaggatták önmagukat, a gondolatok árnyai lehettek bizonyára, amelyek ott születtek s ott haltak el a szobában. A mély hangú egy kötelet tartott a kezében, a harmadikat, a vékony hangú a szoba közepén állt, különösnek találtam, hogy terpeszállásban maradt, valamiért nem tudott továbblépni, viszont nyivákkolt. Nem, nem sírt, csak nyivákkolt. Ahogy én szoktam, olyan belefeledkezős egyhangúsággal. Mögöttem a falon egy nagyobb árnyék lóbálta magát egyre feljebb, felkúszott jó magasra, majd a plafonhoz érve beleveszett a vakolatba. Rájöttem, hogy egy bitófáról lecsüngő kötél árnyéka integetett nekem, csak nem tudtam, mit akart, hívogatót-e, vagy búcsúzkodott talán?

— A nyakára kösse, vagy ne kösse? — A mély hangú berekedt. Nyáron is előfordul az ilyesmi, a huzat lehet az oka.

— Megcsókoljuk?

— Minek? — Közben hosszú csendek, szünetjelek.

Mi van? Vége? Az első felvonás felénél sem tartunk, s már kicsengettek volna? Hol marad a csattanó? Hé, jöjjenek be a forró vasakat cipelő hóhérok, hogy kiélessék a szemekből a fényt, jöjjenek be a kardokat lóbáló hóhérok, hogy egyforma négy darabra szeljék a hangokat, a mély hangot, a vékony hangot s az integető árnyékokat a falon.

— Pisilhetünk még egyszer, ha akarod.

Kegyelmi pillanatok? Nézem a két bilit a remegő kezekben, az óra nagymánusa messze jár az egésztől, valahol az alagsorban noszogatja az idő kerekét. A Mindenben az idő is benne van, önmagamot csapnám be, ha most, félidőben, a bilit választanám utolsó kívánságként.

— Te! — mondom, s szopást mímelve tátogok felé.

Nem gombolja ki a hálóingét, egyetlen rántással szakítja le róla a gombokat, benyúl s kiemeli az egyik mellét, mondhatnám azt is, hogy kitépi a hálóinge mögül. A látvány csenevésznek tűnik, a valamikori dundiságát leszophattam róla valamikor. Aztán gyors mozdulattal nyitott számba löki az aszalt szilváját, vele jön egy falatnyi puha is, összecsukódik rajtuk a szám. Harapok. Metszőfogaim négyesfogata bilincsbe zárja a jövevényt.

Érdekes megfigyelni, hogy a hangvulkán sosem hallott a ritmusról, a hangsúlyos és hangsúlytalan hangok szabályos váltakozása élvezetesebbé tette volna a melódiát, hogy miért mondják velőtrázónak az ilyen, nem tudom. Aztán elhal a hang, elnehezedik a test a fogam között. Patt. Most először nézek a szemébe, még soha nem láttam igazán, mindig elnéztünk egymás mellett, de most is megszökött előlem, vagy leeresztett szemhéja mögött bújkált valamiért. Aztán hirtelen tágra nyíltak az ablakok a szemében, de felfele néztek, követték a vakolatban elhalt árnyékokat a plafonon, közben a fehér szemgolyók kifejezéstelenül meredtek rám a hajnali félsötétben. Kétféle zuhanunk. Vért láttam, sok vért, az aszalt szilva felét, ami a számban maradt, kiköptem a szemébe, ahol most vagyok. Egy hatalmas káposztalevél takarja be a fejem, testem félig-meddig eltemetve. A csóka már biztos ott van azon a fán, ott billeg a harmadik ágon, türelmesen várja, hogy megjelenjek a hantok között, az intézet-hez tartozó temető kertben. Csak leveleket, leveleket tudjak szerezni eleget. Ez a legfontosabb. És hogy a csóka rám nézzen. Várok. Egyszer csak észrevesznek. A Minden a szememben is Minden, fények világítanak bennem. És előjött Rafael is. Itt vagyunk mind: én, Rafael és a Szellem.

*

Nem volt itt semmi varázslat, nem váltak ketté az egek, a földben sem tántogtak hegy nagyságú kráterek, egyszerűen csak ott voltak az ablakkeretben, hárman, kilencen, nyolcvanheten, mikor mennyien. Nem éreztem sem szeánsznak, sem vésztörvényszéknek a bekövetkezett eseményt, noha a Fénylények döntéseivel nem mindig értettem egyet, de azt is beláttam, hogy amíg az én intelligenciahányadosom megállapítható, addig ők egyenértékűek az intelligencia fogalmával. Hogy megszabják a jelent, s ha kell, beleszólnak a múltba is, ezzel természetesen egyetértettem, de hogy ők írják elő az álmaimat, ezt nem nagyon szerettem,

merthogy számomra érthetetlen meggondoláslából minden álom előjátékában óvatosan tapogatózó, szőrös lábakat látok, majd két csodálkozó kutyaszemet, merthogy nap mint nap visszaálmodom azt a szemétdombot, ahol a káposztalevéllel betakart fejemmel, félig-meddig eltemetve, vártam, hogy felfedezzenek. Azt is megtehetik, hogy visszavisznek a múltba, például meghagynak örök életre csecsemőnek, kötéllel a nyakamban, vagy egy olyan álomnak maradok a foglya, amelyből nem vezet út sem a jelenbe, sem a múltba. Csak Rafael maradna a jelenben, egyedül, számkivetve. És testetlenül kevesebbet érne, mint az az óda, amelyet sosem játszottak le a zongorán.

Én nem meghalni jöttem. Álomban maradni, vagy múltba visszatérni nem akarok. Nekem seperni kell. Annyi levelet fogok szerezni, hogy mindennap órákig seperhessek, és az a csóka előbb-utóbb a tenyeremben fogja felejteti a lélegzetét. Egyelőre összetörődött valamiért, a feje is eltűnt testének sötétjében, ilyenkor ádáz küzdelem folyhat benne, hogy északra nézzen-e vagy délre, azt hiszem, egyetlenegy megoldás maradt, a gondolat erejével fogok közelebb kerülni hozzá, csak hogy ehhez csóka kellene hogy legyenek, ott fent csak egy test van, egy ösztönvilág foglyaként pihegő tollazat, benne néhány dekányi hús, egy marék semmi, ilyet kell keresni, akinek csak teste van és ösztöne, az énje kiszállt belőle, a szellem elkerüli. Megvan: a fehér köpenyes altban.

A Szellem csendesen ministrál a szertartás alatt. Rafaelból tombolva árad a ragyogás. Közben diplomácia. Megfontolt mozdulatok, tettettét közömbösség, fapofa. Terített asztal, tányérok, evőeszköz, miegymás. Érthetőnek kell lennem, tagoltan, szépen, érzéketlenül fogom kimondani a szavakat egymás után, hangomban csipetnyi titokzatosságot is elrejtjek, de azért érzékelhetőnek kell lennie, hogy létfontosságú a közlemény, lám, sikerült heurékába göngyölni a szótagokat:

— Csóka! — suttogom sejtelmesen. — Ösztön! Gondolat! — Reszket a fejem, az izgalomtól alig tudok lélegzetet venni, két öklömet az asztal lapjára szorítom, ismét győzelem.

— Ügyeske, te! — jön a replika. — Krumplileves, szentem.

A fehér köpenyes altban az arcomba vihog, s a számhoz emel egy kanál levest. Az egész testemet rázza a reszketés, ráfeszülök az asztalra.

— Csóka! — üvöltöm. — Ösztön! Gondolat!

— Okoskám, te! — gügyögi a fehér köpenyes altban, és megsimogatja a fejem.

A villát két kézre fogom, és lesújtok vele. A villa s az asztallap között a fehér köpenyes altban vértől maszatos jobb keze, teljesen átszúrva, felfeszítve. Csak nem a tenyértől a kézfej felé, hanem fordítva. A test az asztal alá csüng, az egyik láb térdnél behajolva, a másik hosszan kinyúlva. Mielőtt a mentők berobbantak volna, megkóstoltam a krumplilevest. Egy kicsivel több babérlevéllel ízletesebb lett volna, de így is megjárja.

— Miért? — ordít az egyik mentős. — Miért?

— Csóka, csóka, csóka! — mondom újra és újra, de ezek semmit sem értenek, lementek alfába, és ott maradtak végleg. S ott nincsenek olyan hegedűk, amelyeknek a húrjait

a gondolat pengeti. És nincsenek igék, nincsenek főnevek. Ott csak kötőszavak vannak és kérdőjelek.

Reggelenként elsőnek ébrednek. Újra a valóságos jelenben. A kutyát ott hagytam az álombeli szemétdombon, holnap újra megkereshet, a közelben lesznek. Kinyitom a szemem. A fából ácsolt keresztek mintha felkúsztak volna az égre a sírhantok mellől. Innen, az ágyból, így látom őket. Lehet, hogy éjszaka az égen pihennek. Mire kiérek a temetőkerthez, ők is visszatérnek a földre. A csóka nem látszik ide, majd az udvarról szemügyre vehetem. De előbb még rengeteg tennivaló van. Meg kell forduljak kilencszer magam körül, s minden fordulat után le kell tapsolnom az egyetlenegy akkordba sűrített Napfény rapszodiát, aztán megtornásztatom jobb kezem ujjait, hogy kellő erőben legyenek, a négyhónapos ágyához lépek, hüvelyk- és mutatóujjam közé szorítom az orrát, és csavarintok rajta egy istenest. Ordítva ébred. Azaz ébredt. Mostanában már jól látni kikerekedett, parázsló szemét a reggeli félhomályban. Amikor megközelítem, elképesztő fegyverzetlenséggel ficáncol az ágyikójában, vergődik jobbra-balra, nem hörgést hallat, az életössztön még nem vert benne tanyát, ám valami bugyborékolásszerű hangfoszlány megjelenik a lepedők között a szélcsendesebb hajnalokon, a sakálók már itt ülnek körülötte, tanulják a művészetet. Aztán benyúlok. És csavarintok. És diadal, persze. A sakálók integetve távoznak, utánuk megyek, ők visszatérnek a saját világukba, én a konyha felé kerülök, minden reggel be kell vernem egy ablakot. Eleinte négyen ugrottak elő a csörömpölésre, most már senki sem ugrándozik, egy rongyot szorítok az ablak középre, s ökölrel rácsapok. De mi lesz, ha elfogynak az ablakok? Egyelőre mindenki alszik tovább. A csóka is. Reggelenként nézegetem egy óra hosszat, a seprű a kezemben. Ma sepernem kell, rengeteg levél gyűlt össze az udvaron, csupa szemét itt minden. Igazán akkor érzem a szemét súlyát, amikor alatta vagyok. Ahogy körül nézek itt a szemétben, hát, tulajdonképpen, szóval rossz ez? Nem is tudom. A fejem kint van, azaz kitornásztam magam a krumplihéj, egy megromlott cékla maradéka s néhány összegyűrt újságpapír alól, a legnehezebb volt lefujdogálni az arcomról azt a hatalmas káposztalevelet, amellyel betakarták a fejem. Valaki gügyög? Én vagyok? Nem, nem én vagyok. Akkor csak ő lehet, a négyhónapos, ideggyűg nekem a jövőből, merthogy a Mindenben a jövő is szerepet kapott. Az ő képzetében a Minden egy hatalmas bödön, amelyben benne van a valóság, a képzelet, s a képzeleten kívüli világ. Az én Mindenem a bödönön kívüli világ. Hogy most egy szemétkupac tetején kuporgok? Ez az ő valóságuk, nem az enyém. Az enyém-ben egy mozi képsorai peregnek, középen két ember halad ráérősen, az egyiknek a vállán egy kopott nyelű lapát, a másik egy nyikorgó kerekű taligát húz maga után. Ez nem zene, itt semminek sincs ritmusa, dallama, nem él a hang, vagy él, de a folyamatos haldoklás a lételeme. Végszágot árasztó, mozgó testek, foszlányokban lézengő gondolatok. A lét illata nem a virágba borult fákból sugárzik elő, nem a kövekből, a kasszából, vagy a gerincben sajduló fájdalom-ból, hanem a szemétből.

— Ma ünnep van — mondja a lapátos. (Ez hozzám hasonlít, úgy hiszem.)

— Miért? — értetlenkedik a taligás, a gügyögést felváltotta a csikorgás, a dallamtalan, mely oly felesleges, mint egy halált idéző eszmefuttatás. (A négyhónapos taligát kapott?)

— Megértem ezt a napot, azért. — (Mit tettek ezek velem? Véges lettem, mint a bödönön belüli világ?)

— S ha a holnapot is megéri? — (Logika? Növénnyé let; ezekkel váltsak ideát?)

— Akkor holnap is ünnep lesz. — (Bete-szem a taligába, s betakarom szeméttel. Egyé váltak, mint szerelmesek a mesében. Az egyik keze még kint van. Integet, vagy mi van? Az ilyenek a vég után is folytatni akar-ják, pedig ha a bödön alá kerülnek, a sa-lak-régióba, ott csak a múlt van, amelyről azt híresztelik, hogy emlékszel, volt napfelkelte is, na jó, könnyű meséssel áltatni a hiszékenyeket, noha mindenki tudja, hogy a fikció kosarából bukkan elő a maszkba öltöztetett eszményi lét, és figyelj csak, ma két patkány-lábat ettél, én csak egyet, nem szégyelled magad, te, mohó, te! Idézzek még?)

— Maga rákos?

— Nem.

— Akkor... olyan dalos kedvű?

— Amikor ünnep van, igen.

— Tudja mit, segítsek magának imádkozni.

— Nekem nem kell imádkozni. Én benne vagyok az imában.

— Mondtam, hogy dalos kedvű! Igaz, hogy mondtam? Na? — (A fejét vissza-du-

Szent Ernő grafikái

gom a szemétkupacba, hadd szokják egymást.)

Megyünk tovább, én és a taligás. Már nagyon közel járunk a szemétkupachoz, annyira közel, hogy a lapátot leemelem a vállamról, s mint egy puskát, úgy viszem tovább. A taliga sem csikorog, ha nagyon lassan halad, meghal benne a hang, itt már a fikció sem szuperál. Nagyon nagy az a káposztalevél, nagyon nagyok a pislogó szemek.

— Egy gyerek? Egy gyerek? Egy gyerek? — Sikolyra nyíló száj, fejhez kapott kezek, rohanás.

A taligás elől kapkodja a lábát, a lapátos utána liheg. A kiáltásuk itt maradt a szemétkupacban, decibelben csak az enyém erősebb. Tercettben szólt a jövő a múltnak, s e kettő a jelennek. S ha a patkánylábak elfogynak egyszer? Sikítsunk? Sikítsunk tercettben? Ki vagyok, kik vagyunk? Kinek a sztorijához tartozunk? És miért rohan el a jelen, éppen most, amikor a szemétkupacba sikerült kidugnom az arcomat?! Lábak. Szőrösek. Lekapariák mellemről a krumplihéjat, cékladarabot. A

fejem teljesen kiszabadult. Nézzük egymást. A kutya s a csecsemő. Egymásra tájuk a szánkat, ő Rafaelt lát, én egy kutyát. Néz és vicsořit. Nem simogat, de a jobb első lábát rajtam tartja, a mellem közepén. Aztán fel-emeli a fejét, teste hosszan kinyúlik. Felfele néz, a magasba. És vonít. Hosszan, elnyújtva. Lélegzetet vesz, és újra vonít. Megfeszülnek a lábai, s az inak a nyakán. Már olyan nagyon vonít, hogy majdnem belefullad a vonításba. Aztán behunyja félig a szemét, és lefekszik mellém. A lába a mellemen marad. Mintha tudna róla, hogy én sosem fekszem le egyedül. A fehér köpenyes altban számtalanszor lefektetett, felkeltem, átmentem a szomszédos szobába, és megálltam az ágya mellett. Felkelt, újra lefektetett, aztán felkeltem, s újra megálltam az ágya mellett. Nem néztem rá, én sosem néztem rá senkire. Megint lefektetett, de már nem feküdt vissza, az ágy szélén ülve várta, hogy megjelenjek. Jöttem. Felhajtotta a paplant, s intett. Feküd-tünk egymás mellett.

Néztem, ahogy alszik. A holdfényben csak a körvonalait láttam, kitapogattam az arcát, a fejét, otthonosnak éreztem a helyzetet, mintha megálmodtam vagy visszaálmodtam volna egy képet, amelynek részese voltam, vagy részese leszek, a hálóingem alól óvatosan kiemeltem az egyik mellét, és ráhajtottam a fejem. Szagoltam. Vártam, hogy ismét érezni fogom a kőszagot, de nem éreztem kőszagot. Puha volt, süppedős, ember-szagú. Két kézre fogtam a kerekded puhaságot, hintáztattam előre-hátra, játszodtam vele, s finoman simogattam minduntalan, ahogy a levelek éreztén szoktak végigszántani az ujjaim, közben vigyáztam, hogy fászlival átkötött jobb kezére nehegy ráfeküdjék véletlenül. Nem, nem ébredt fel, lehunytt szemmel pihegett, egyszer láttam egy haldokló csirkét, csak annak csőre volt, és sokkal kisebb volt a feje, de valahogy hozzá hasonlóan vette a lélegzetet. Csak-hogy a fehér köpenyes altban nem haldokolt, csak álmodott valamit. Egyre kapkodóbban vette a lélegzetet, remélem, nem az én kutyám ijesztette meg, és a melle is egyre gyorsabban emelkedett, már nem tudtam finoman simogatni, meg-megszorítottam, hogy nyugalomra intsem, időnként alakot változtatott, emitt besüppedt, amott kidudorodott a szorongatások nyomán, de hiába minden igyekezet, mintha megkeményedett volna a csücske, erősen, keményen szúrta a tenyerem, s amikor a számba emeltem, szinte kisujj nagyságúra növekedett, nyaldostam, szopogattam, becéztem, és jött a bizsergés, zsibbadásszerű villámok cikáztak bennem a végletekig fokozódó erősséggel, tátogtam elképedve, valami robbant bennem, légszomj kínozott, fejem ütemes rángatózását átvette a testem, aztán benyúltam a hálóingem alá, zavart a lábamra fröccsent ragacsos folyadék, s kicsivel feljebb, a hasam tájékán talákoztam az épen maradt bal kezével, ahogy egyszárnyú madárként röpdösött a paplan alatti sötétben.

Elvitték a faleveleket. Egyetlenegy sem hagytak az udvaron, sivatag lett, kietlen és halott, a sírhantok között ordítanak az üresen hagyott lábnyomok, szélcsend van. Hiába nézem a drótsővényt, nincs rajta sem levél, sem papírdarab.

Az ablakban álltam, amikor megjelent a >>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>>> folytatás a 15. oldalról

szemeteskocsi s végigdübörgött az udvaron. Kezem a füleimen. Fáj benne a hang. A Fénylények sehol. Ebben az ablakkeretben szoktak összegyűlni, hogy megszabják a jelent, s beleszóljanak a múltba. Most kellene megállítani az időt, hogy a dübörgés ne íveljen át a jövőbe, s a levelek megmaradjanak az udvaron. Nekem. Az eresztől nem messze, azon a védettebb helyen.

Lapáttal dolgoznak, s mindent behányanak a kocsi. Semmi sem maradt. A seprűm az eresztől meredezik megkövülve, nem érti ezt a világot, ahol az igék vették át a főszerepet, s a főneveknek csak statisztaszerep jutott. A két gyászhuszár hangtalanul buzgólkodik egy ideig, talán ezekből lesz majd a taligás és a lapátos, a dalos kedvű, aki állítólag benne van az imában. Vajon ki tűrne meg az imájában egy ilyen, aki előbb kiszakadt a Mindenből, hogy átlépjen az álombeli jelenbe, ahol egy kiáltás szárnyán elszellett, majd visszalépett a valóságos jelenbe, hogy halálmagot vessen el a jövőbe vezető ösvényeken? És a seprűt is ő vette észre az eresztől, és odament, és felemelte, és a nyelénél fogva bedobta a szemeteskocsi. A seprűmet! És intett, hogy düböröghetnek kifelé. Elvittek mindent. A seprűm árnyékát is magukkal vitték, nem hagytak belőle semmit nekem. Pedig az árnyék megőrizte volna a levelek illatát, s a suttogást, ahogy az a maroknyi cirok beleszántott a kiszáradt levélcsomóba a sírhantok közötti ösvényeken.

— Elvittek a seprűmet! — Suttogok én is, csak ennyire maradt erőm, de ez a suttogás sebeket ejtene a fülekben, ha volnának fülek, amelyek hallanák.

Tele vagyok dübörgéssel, a két fülem között döngtetik ki a kerekék a gyászzene morzejeleit a holtta merevedett kockaköveken. De nincs időm temetni, leveleket kell szereznem. Oázisnak tűnik a drótsövényen kívüli világ, ahol levelek hevernek a földön, vagonszám. Gyors léptekkel végigrohanok a házszobán, a csavarintgatás most elmarad, intek a négyhónaposnak, hogy csendőre következzen, de félreérthette a mozdulatot, arca kinyílt, szemei megkettőződtek, kiszélesedett a homloka, és lebegtek a fülei, és olyan döbbenetes visítozásba kezd, hogy a körülötte kuporgó sakálók egy ideig szájátva hallgatták a mestert, aztán elkotródtak pihenni. Én meg kitéptem a párnát a feje alól, és az arcára nyomtam. Valahogy csendre kellett intenem a négyhónapost, hogy hajnali ötör ne verje fel a házat, megvárom, amíg az engedelmesség jeleként leáll a rúgkapálózással, elég hosszú ideig tartott, amíg rávette magát, a karjaival hamarabb abbahagyta a csapkodást, kétfelől felfektette a két kezét, mint aki megadja magát, fogságba esett katonák mutogatják a két tenyerüket ilyen ostobán, de lábai még sokáig makacsodtak, igaz, egyre inkább ritkultak a rúgások, de még csak rúgásnak sem lehet nevezni ezt a mozdulatsort, ha a láb dadogni tudna, na, ez olyan volt, aztán ezekkel is leállt, mereven maradt mindkét lába, görbén, engedékenyen, mint aki megbánta. Amikor elengedtem, az egyik lábával még rúgott egy aprócskát, ez volt a búcsúrúgás bizonyára. Csakhogy az ilyen kedveskedést megvesztegetési kísérletnek tekintem, és nem kell kimondottan fenyegetésként értékelni, de a holnapi csavarintás a sakálkarnevál csúcspontja lesz.

Lehuppantam a drótsövény tetejéről a

falevelekben tobzódó, sétatéri világba. A Napfény rapszódiaival kezdődött a revű, a levelek szertekunkorodó, meggömbült testén tombolnak az ódává magasztosult fényjelek, Rafael testet kapott a fák között, nézzük egymást hitetlenkedve, de gyönyörködve is, aztán megkettőződött önmagammal táncolok a levélzöldben, noha nem táncolás ez, száguldás inkább a Mindenből fakadó ritmus nyomán, a kiszáradt levelek különféle hangzatban szertekunkorodó, suttognak, zizegnek nekünk, élet van. A nadrágom két szarát a bokámnál kötöm össze, hogy a levelek szállítását megkönnyítsem. Marokszám gyűrűm őket a nadrágomba, kövéredem szépen, két vastag hurka imbolyog a fák között, viszi a hatalmas feneket, a puffadt hasat, Rafael, a Szellemet és engemet. Indulunk a seprű után. A kagyló mögött szokott állni, a szemetesveder és a személtapát mellett, mindkettő piros, a seprűnek seprű színe volt. Az erkélyajtó rendszerint nyitva marad, csend van idebent. Az előszoba felé kerülök, a fogas melletti állótűkör előtt meg kellett torpannom, a tűkörben egy ember áll. Nem mozdul, a szeme sem rebben. Elindulok, az ember is elindul a tűkörben. Nincs szándékomban mások titkai után kutatni, de különösnek érzem, hogy ez az ember kölcsönvette a testemet, ott állok a tűkörben két hurka lábbal, kitömve.

— Rafael? — kérdezem.

— Rafael vagyok, a szellem — felel az ember a tűkörben.

Ha nincs külön Szellem, és nincs külön Rafael, akkor én magam vagyok a Szellem is, Rafael is? Azért nem engedték, hogy a tűkörbe nézzek, hogy elvessek bennem a kétely magvait? Mert ha nem ismerem az arcomat, nem tudom, milyen a Minden? És kevesebb Minden lenni, mint látni is a Mindent? Vajon kevesebb? Megrendítették bennem a hitet? Nem, nem hagyom, hogy a reveláció számomra dráma is legyen. Majd feldolgozzák odabent az enyéim, vannak elegendő. Hát, persze. Azért ilyen nagy a fejem, hogy belefértünk hárman is. Hárman? Vagyunk hárman? Zavaros a valóságos jelen. Az álomban inkább otthon vagyok, itt a seprűt sem lelem. Benéztem az ágyak alá, az egyikben még aludt valaki, s közvetlenül a papucsok mellett észrevettem a billet. A bilimet. Kihúszom, nézem. Hogy került vajon ide? S miért árválkodik, amikor a zongora alatt kellene hogy legyen, a társával együtt, hogy bármikor elővehető legyen? Atviszem a nappaliba, a zongora ott van, a falóra is. Beállok háttal, nyújtott lábakkal a bilim elé. Várom, hogy kattanjon a mánus, hogy letépjem magamról a bugyit, s hogy zuhanjak alá. Csakhogy a mánus áll. Már nagyon régen áll, azt hiszem. És a másik bili sincs sehol. Aztán megtalálom a padlásfeljáró alatt, a szerszámok és egyéb limlom között. Odateszem őket a zongora elé, szépen egymás mellé, ahogy kell.

Alig távolodtam el a hurkáimmal, kicsapódott a bejárati ajtó, kitárolgott rajta egy bugyis nő, kezében a két bilivel. Úgy tartotta őket maga előtt, mintha koldulna. A vékony hangú volt. Felismertem. Terpeszállásban állt és nyivákol. Egyszer még hallottam így nyivákolni, akkor is terpeszállásban állt, hogy miért tartja így a lábát, nem tudom, csakhogy akkor egy nagyobb árnyék is lóbálta magát mögötte, a kötél a bitófáról talán? Már nem emlékszem. Ő is az emlékei után kutathatott, mert elindult a két bilivel a

város felé, mintha libegett volna a köveken, aztán eltávolodott jó messzire, majd belevesztett a messzeségbe. Én meg rájöttem a dolog nyitjára. Íme: Az egymásba hajló fák árnyéka elnyeli a nyivákoló nőt, főleg ha csórén közlekednek, miközben kinyújtott kézzel és két bilivel koldulnak ürüléket. Megfejtettem egy titkot. Hát, nem remek?

*

A kapuban egy fehér kocsi és egy fekete. Emberek. A hurkák visznek, itt vagyunk mind. Nehezen haladunk a tisztára seprött köveken. Mintha mosolyok is villannának körülöttem, ezek veszélyt hordozó faktorok, a szemgödrön keresztül kerülnek az agyba, leteperik a vackukról feltápaszkodó ellenérveket, eloltják a villanyt odabent, s a vaksötétben béklyóra verik Rafael. Nem hagyom, nem engedem. Nem hagyom, hogy Rafael a tűkörben maradjon, pedig jól állt neki a látványos létezés, most sem fogják elvenni tőlem. Rohanok a sírhantok közé, ahol otthon vagyok. A csókám a harmadik ágon, nézem, nézem, és hiába nézem, a csókám elment, elhagyott. Szerettem volna, ha a tenyeremben felejté a lélegzetét, ő meg elvitte a szemét is, amit sosem mutatott meg nekem. Milyen világ ez, ahonnan minden kiveszett, amire vágni lehetett egykoron? Kirajzolok egy ablakkeretet a sírhantok fölött, "légy a saját csókád!" — hangzik a kegyelem, és mászom felfele az ágakon.

A harmadik ágon vagyok, magasan a sírhantok fölött. Hangok szállnak fel az ágak közé, főneveket alig hallani, igék, jelzők, számnevek röpdösnek szerteszét egy nyelvtankönyv lapjairól, az ilyen kavalkád nem tartozik az én jelenemhez, néma csókaként billegek tovább. A spárgákat kioldoztam, a hurkák egyre soványabbak, egymást kergetve libbennek alá a falevelek ezrei, betemetik a sírhantokat, megtöltik az ösvényeken siránkozó lábnyomokat is, a merészebbje elkódorog valamerre, vagy a drótsövény fölött átrepülve visszafekszik a sétatéri fák közé. Az ágak is tele vannak. Tőlem jobbra egy hatalmas káposztalevél, mellette egy lapát s egy taliga, balra viczorgó fogak s egy testet öltött zongoraszó, a négyhónapos síkolya s egy vérző ág, benne egy villa, előttem, fölöttem és mögöttem szétszakított függönydarabok lebegnek az ágakon, a fehér köpenyes altban velem billeg a harmadik ágon, terápia. S ott lent egy nagy fejű seprű a leveleket a sírhantok közötti ösvényeken. Mi végre? Nem tudom. Minduntalan felnéz, mintha keresne valamit az ágak között, pedig idefent semmi sincsen, csak holmi kacatok, néhány kiszáradt ág, s az egyikén én magam billegek, merthogy ez volna a dologom. És én sem maradok sokáig idefent, itt az ideje tovaszállni. Ott a messzeségben, ahol az a csórén nő libeg a köveken, fényjeleket látok, útjelzők lesznek bizonyára. Hárman vagyunk? Igen. Középen a vékony hangú, jobbra én, balra Rafael, a szellem. A nagy fejű még hangoskodik egy ideig odalent, de a harmadik ágon már senki sincsen. A Nagy Egész része vagyok újra, itthagynom nektek a múltat és a jelent, de az álmaimat magammal viszem. S maradok Minden, mindörökké.

KANTOR LAJOS Illyés Gyuláról — hármás évfordulón

Letudva adósságaimat az Illyés-centenáriumon, régi kézirat (nem a sajátom) után kutattam az íróasztalfiókban, amikor kezembe került egy nyomdai levonat: *Illyés Gyuláról — kettős évfordulón*. Illyés Gyula négy versét (*Öregkori versek, Egy írói gardenpartyből, Gógypedagógia, A hóolvasásra*) vezette be a jelzett címmel másfél oldalnyi szövegem. Hozzá volt fűzve a gépirat is, főszerkesztői és helyettesi ellenjegyzéssel, a nyomdának szóló szerkesztőségi utasításokkal, a tervezett lapszám megjelölésével (Korunk, 1982/11.) és Bustya Endre jellegzetes korrektúrajeleivel. A kinyomtatott Korunk-számban azonban nincs ilyen közlemény. Hát persze, ezért került hozzám (vissza) — föltehetőleg Bustya jóvoltából, de lehet, hogy én voltam éber; így aztán most elgondolkodhatom hajdani önmagunk szerkesztői állapotán, csemegézhettek az egykori (körültekintőnek szánt) fogalmazásokban és az "áthallásokat" tompító vagy kigyomláló javításokban.

A nyolcvanéves költőt Romániában szalonképessé tenni: ez érődik némelyik, ma megmosolyogtató kiemelésem, törlésem, behelyettesítésem. A forradalmiság és a román kapcsolatok hangsúlyozása alapfeltételnek számított, de értem főszerkesztőm (Gáll Ernő) és helyettese (Rácz Győző) 1982-es óvatosságát is, aminek következtében kiiktatódott egy Illyés-idézetből "a Duna-völgy, a Kárpát-medence" (helyére, feloldva az idézőjelet, "e táj" került), a Romániai Magyar Írók Szövetségére való utalást pedig Rácz "íróink szövetsége"-re változtatta. Mindez kevésnek bizonyult a cenzúra ítélőszéke előtt — mindenestül kidobták az összeállítást. Nem juthatott el a Korunk-olvasóhoz a *Gógypedagógia* című Illyés-vers sem, amelyről reméltem, hogy a másik három közt elcsúszik:

Míg — s még! — az esti képernyő előtt
elálmosodásig így kézben a kéz
maradunk, mi vagyunk, mi ketten —
odanéz,
a sirályok,
a párban föl s le cikázók, a merész
széllal szemközt repülő, a vihar
képebe kiáltók,
így öszfűrtösen is, mert igenis
elhíhet, hogy lesz derülés (ha te látod),
hogy jönnek idők és hoznak erőt
himnusszal zárni akár a rikácsot, —
úgy, úgy, mi vagyunk, — mert "győz
mégis a szűz meg az ész!" —
bár zuhanások előtt,
mi, a fejen átpenderülő, a világot
átfordítani kész
hű hajdaniak, örök esti sirályok.

Hogy a cenzori éberséget lett volna-e esélyünk kijátszani a pár évvel korábbi előzmények híján — nem tudhatom. Tény, hogy már 1978-ban vörös posztónak számított Romániában az Illyés Gyula név, amikor is Mihnea Gheorghiu akadémikus oktatta ki a magyar nemzet ügyét felvállaló Illyést — a *Miorita* fordítóját. A hisztériakeltés, a korhangulat jellemzésére idézhetem a Romulus Gugaának 1980. szeptember 1-én írt levelem egy mondatát, amelyben gyergyószárhegyi felszólalásom megcsonkítását teszem szóvá; a marosvásárhelyi *Vatra* folyóirat a szárhegyi Kriterion-tábor vitáját közölte, román fordításban, ám sajátos átirásban. Erről szól a levél. "Bevallhatom neked, hogy megdöbbentett az a mód, ahogyan az én felszólalásomat — meghamisítva — közöltétek; mint-

hogy hiányzik belőle egy-egy mondat, megváltozott az általam mondottak értelme (az »idegen írók — román írók«-kal, a magyar nyelv tanulásával kapcsolatban), és teljességgel hiányzik az a konfliktus (Illyés — Mihnea Gheorghiu), amelynek margójára megjegyeztem, hogy a dolgokat nevükön kell nevezni." Válaszában Guga külső tényezőkkel indokolta a töredékes közlést. Két évvel később nem volt hát meglepő, hogy nem engedték meg nekünk Illyés Gyula 80. születésnapjának (szerény) megünneplését.

Talán érdemes visszatérni erre a húsz évvel ezelőtti epizódra az Illyés-centenáriumon, nyomdafestékhez juttatva a kettős (immár hármás) évfordulóra írt emlékezést.

Illyés Gyuláról — kettős évfordulón

1982 végén kettős Illyés-évfordulóra emlékezhetünk a *Korunk*ban. Éppen ötven éven, hogy a Gaál Gábor szerkesztette régi folyamban először jelent meg vers — a korabeli magyar líra két kiemelkedő ifjú képviselőjének egy-egy alkotása: Illyés Gyula *Hősökről beszéllek* című népi hőskölteménye és az *Invokáció* József Attilától. S a *Hősökről beszéllek* szerzőjét most nyolcvanadik születésnapján köszönhetjük. E fél évszázad tengeri irodalomtörténeti tanulságot örökölt ránk, s akár csak a főbbek számbavétele — az illyési életműhöz kapcsolva — sokszorosan meghaladja az emlékezés műfaját. A lexikális számbavétel kézikönyvekre tartozik, mégsem árt egy némely, közvetlenül ide köthető mozzanatra utalni. Mindenekelőtt arra, hogy Illyés Gyula korai szereplése a *Korunk*ban a forradalmi múltnak része, nyílt szembeszállás a magát győztesnek érző ellenforradalommal. 1928-ban például a *Köztársaság jövőjéről* cikkezik, és az ismertett franciá cikkgűjteményből a kommunisták véleményét hiányolja; *Vallási újjáéledés* címmel, 1929-ben pedig a materializmus társadalmi feltételezettségéről elmélkedik a kolozsvári folyóirat hasábjain. Gaál Gáborból nem holmi személyes elfogultság szólt, amikor ugyanabban az évben a *Nehéz föld* című, első Illyés-kötetet és szerzőjét lelkes felkiáltással fogadta ("Ma ez a költő!"), néhány versét olyannak ítélve, "mely az idő kapuira való". Gaál a baloldali közvéleményt fejezte ki, és nyilván tudatosan választotta meg a *Korunk* legelső költő-munkatársait. Maga Illyés így emlékezik erről az időről budai, József-hegyi úti házában: "Harminkettőben, akármilyen nehéz volt a gazdasági és szellemi válság, mindenki egy jobb korszak eljövételét várta. Az egész szellemi világ legalábbis baloldali volt. Ahhoz, hogy egy mű jó legyen, hozzá tartozott, hogy jó állásfoglalású is legyen az akkori világban. A helyzet ma is ez. Az eltelt fél évszázad keserű tapasztalatai is arra biztatnak bennünket, hogy az akkori szemléletet ápoljuk és vigyük tovább. Mindnyájan óriási vállalkozásnak ítéltük a Gaál Gáborét, aki majdnem keményen volt baloldali, de hajlékonyan tudott vitázni azokkal, akik ugyanilyen keményen álltak szemben vele. Az, hogy Németh László is felzárkózott vitatársai közé, az Gaál Gábor jelentőségét ábrázolja."

Ami Illyés költői felfogását illeti, a *Hősökről beszéllek* olyan alaphangot példáz, amely máig sem vált időszerűtlenné életművében — sem lírájában, sem kötött ritmusú vagy

kötetlen epikájában. A szerzői emlékezet szerint "... harminckettőben a legmodernebb avantgarde irányzatok voltak még divatosak. De akkor történt az a fordulat, hogy épp az avantgarde nagyon sok kiemelkedő tehetsége nem mondott le arról, hogy érintkezési pontot találjon a nagy tömegekkel is, vagyis majdnem az érthetőség klasszikus formájával is megbarátkozzék. Elég, ha a mi irodalmunkból József Attilát, a franciákéból Aragont és Éluard-t említem. A magam irodalmában is visszatekintve, ilyen fejlődést tudok látni." Ennek a fejlődésnek kiemelkedő állomása a népi elkötelezettséget áthághatatlán törvényként meghirdető ars poetica, a *Nem menekülhetsz*, amely az *Erdélyi Helikon*ban, 1934 januárjában még *Nem szabadulhatsz* címmel jelent meg. És természetesen ugyanabba a vonulatba tartozik a korszakmeghatározó, iskolát teremtő, közel öt évtized alatt mit sem kopott modern prózai mű, a *Puszták népe*; Gaál Gábor kritikájával, méltatásával mindjárt megjelenésekor felzárkózott ehhez a kegyetlenül igazmondó írói szociográfiához, de az sem érdektelen számunkra, hogy a korszerű szociológiai törekvésekkel, így a Gusti-féle román szociológiai iskolával állította párhuzamba. Az emlékező Illyés a *Puszták népe* célját ma így látja: egy néprétegnek ne csak az anyagi szomorú helyzetét ábrázolja "könyörtelen igaz szemlélettel, hanem a szellemi rossz helyzetét is. Ezért én akkor elég sok kritikát, ellentmondást kaptam, hogy a puszták népét majdnem ellen-szenves hangon ábrázolta, mint szolganépet." A költő azt szeretné elérni, hogy az újonnan meginduló szociográfiai szépirodalom egységében ábrázolja most már az anyagi problémák mellett a szellemiüket is. Ez — szerinte — roppant kényes feladat, csakis valamennyi nép szellemi embereinek megegyezésével sikerülhet.

Az Illyés-életrajz további fejezeteiben hangsúlyosan szólnunk kellene a *Magyar Csillag* szerkesztőjéről, a folyóirat antifasiszta irányvonaláról és több-kevesebb rendszerességgel foglalkoztatott munkatársai közt például Asztalos Istvánról, Nagy Istvánról, Tamási Áronról. S ennek a gondolatmenetnek a során kellene eljutnunk egyrészt Illyés román versfordításaihoz, amelyek élén bizonyára a magyarul tolmácsolt *Miorita*, azaz a *Báránka* áll, de Cosbus- és Arghezi-vállalása sem másodlagos tény, különösen, hogy a *Testamentum* magyar szövegét is neki köszönhetjük; másrészt ne felejtjük, hogy Illyés legjelentősebb román költő-fordítója, A. E. Baconsky a tolmácsolt magyar költőtárs népiségét az Argehiéivel rokonította.

A bibliográfiai tényeknél is fontosabb azonban a művek üzenete. A verseké, az ábrázoló és értekező prózáé, a drámaké, amelyek közül többet bukaresti és kolozsvári kiadók is az olvasó asztalára tettek az elmúlt másfél évtizedben. A *Világszerzés* című válogatásban például a korai realista versektől a *Kézfogások* korszakos lírai remekléseig és tovább, a *Fekete-fehérik* követhetjük az Illyés-líra változásait. Rájuk s az újabb, legújabb kötetekre (*Táviratok, Közügy, Mert szemben ülsz velem*) ismét a szerzőt idézhetjük: "Változatlanul az a cél, hogy a modern irodalom eszközeivel is az emberiség örök témáit fejezze ki a költő." Azzal a hittel, elkötelezettséggel és költői erővel, amelyre épp Illyés Gyula tanít.

EGYED EMESE

A barbárság kora

avagy mit remélhetünk
Móricz-cal vagy nélküle¹

Mi a tánc? Kik vagyunk?
És ezen belül: mi a párkapcsolat?
Ezek a kérdések fogalmazódtak
meg bennem az előadás kapcsán.

1. Ha alkotója-megvalósítója felől
nézzük, a tánc az emberi test harmo-
nikus és meghatározott ideig való
mozgása — többnyire zenére. A lát-
ványban részesező szempontjából vé-
ve pedig a tekintetet megragadó, a
figyelmet valósággal rabul ejtő, embe-
rek által létrehozott mozgó kép.

Itt a tánc nem az egyén személyes
élettörténete vagy hangulat-kifejezé-
se, hanem a társadalom szigorú mű-
ködési elveinek megmutatása. A
világábrázolást a lépések, gesztusok,
ugrások, együtt-mozdulások ábrája
és történetként is értelmezhető időbe-
lisége adja (egy óránál valamivel töb-
bet tart a lélegzetállító ritmusú tánc).
Nemcsak táncoló testek és az általuk
életre hívott megsemmisítő erejű sza-
bályos ritmus, hanem kellék is van a
színen: három hosszú bádorgkád ma-
gas lábakon, inkább vályú, vízzel meg-
is töltve. A teret is — északról, keletről,
délről — határolják, tagolni képesek a
táncfolyamatot is: nemcsak mozdu-
lategyüttesek, hanem rítus-szerű vi-
selkedési formák is kialakulnak körül-
löttük. A tánc képes az elvontságok
megértésére: jelzőereje okán a BARBÁ-
ROK távrolról a középkori moralitá-
sokkal is rokonságot mutat. (A keresz-
ténykor és értékrend a többnyire kortársi,
vad tánczene-számok sorát megszakító
latin nyelvű templomi zenedarab révén
is megjelenik a látványos társadalomtör-
ténethet, legalább lehetőségként.)

Ha címe is van a táncnak: nem
tudjuk elhárítani a hasonlítgatás
kényszerét. Most éppen egybeolvás-
suk a *Barbárok* Móricz által megírt vál-
tozatát ezzel a kortársi produkcióval.

Nem a pástorkrimi gesz-
tusokkal való illusztrálása
történik, hanem egy félel-
metes, a Móricz-műben
párbeszédek, elbeszélés
révén megjelenő veszély
továbbgondolása, a tánc
más természetű nyelvé-
n

való elmondása. A tudatlanság nem
jelentí feltétlenül a helyes emberi út
meglelését, az őserő bűnös pusztítá-
ra is alkalmas. Rítusok alakulnak a
szemünk láttára: a párválasztást a sze-
relembe való beavatás mozdulatsora
követi: mint a vízimálmom keréklapátjai
a patakba, úgy mártóznak a párosával
összekapcsolódott testek a vályú (ma-
gánélet)-vízbe. Archaikus és dísztelen
precizitási mozdulatokkal. Mint ahogy
az ölelkezés később eltáncolt változatai
is nélkülözik az illúziót: a páros vonso-
lódás, az összefonódás az együvé tar-
tozás ösztönének kifejeződésévé lesz a
testszennyes (színes) és az otthon vilá-
gának kitárásával létrejött (vízitől tocsogó)
játéktér. Közben az arcokról és a
testekről egyre jobban lekopik a szín,
előtűnnek a valóságos vonások: azok is
erőszakosak és merevek, az arcok lárvá-
szerűek.

2. Kik vagyunk? Három pár moz-
gását figyelhetjük különböző, többnyire
erősen ritmikus, sőt egyre harsogóbb
gépzene-darabokra. Gépies, a talajhoz,
az ölelkezés jeleihez mindegyre vissza-
térő, már-már akrobatikus mozgások
kihívó, (halál)félelmet keltő, kiábrándí-
tó, végtére zsbabasztó. Maszkírozásuk
látványos: a tetőtől talpig színezett em-
berek a találkozásuk révén végérvénye-
sen megjelölnek egymást: a férfiak (itt
inkább híme) vörös, kék testfestéke be-
tarkazza a társnők sárga, illetve lilá
mezét és testét. (A zöld pár az ölelkező-
sek után is zöld marad — de erről ké-
sőbb.)

Szó nem hangzik el a tánc közben:
a férfiak néma cselekvők, a (táncos)-
nők "meg is szólalnak": mint nőstény-
farkasok kiáltanak a holdra az álmodó
férjek fejénél.

Mi a társadalom? Párok pusztító
torzskodása, meg sem szűnő vagy

meg-megújuló agresszivitás a hímek
között, otthon és a nyilvánosság nyo-
morúságos egybemosódása.

3. Mi a párkapcsolat? Tényleg egy
életre szól, és egymás konkrét és el-
vont értelemben vett megjelölését-be-
szennyezését jelenti? Azt is. Anélkül nem
karjában tartja a férj: hanem a térde
alatt, "kalodában". Álmában is vissza-
terelgeti a párkapcsolat takarónyi te-
rületére a kizárólag nemi élettársnak,
harci edzőnek tartott asszonyt. A nő
az, aki gögös és pontosan irányzott
spiccével a férfi agyát valósággal ki-
kapcsolja. Ő kezdeményezi a kapcsola-
t életétől, a szeretkező alkalmakat. A
nő mindig feltámasztja az erőszakban
eltompult és elemnyedt férfit: mindig
új csatára készíti, izmait gondosan a
helyükre építi. Ismerős a gesztus a mít-
oszok világának varázsszerű isten-
asszonyai óta. A nő ezt a rajta és a férfi
küzdőtérsákon diadalmaskodó férfi-
testet valósággal isteníti (istennek nincs
helye ebben a világban) — ez az oka az
átlagos párkapcsolat börtönszerűségé-
nek. Párját a nő nem fogja vissza táma-
dó szándékában: sőt mindannyiszor
osztózik a győztes (a gyilkos) hím dia-
dalmárában, mi több: ez élteti. Ez az
erendendő bűn, ez a nő lemoshatatlan
vétké a tánc parabolája szerint: a hiúság
táplálása a társban, az állati ösztönök
mindenek felett való éltetése.

A zöld pár lassan ismerzik meg a
táncoló csoport folytonosan mozgó cso-
portjában: valamit másként tesznek,
mint a többiek. A férfi nem vesz részt az
állati csatákban. A nő külön is létezik:
lelkét építi a természet elemei révén:
úszik a testméretű kád vizében (akár
később a férfiak), elidőzése a csöndben,
a kapcsolat csak emberközelség által
sugallt meghittségeben lassan fénybe
öltözteti. Szerelmi viselkedése lassan-
ként alakul egyedivé: a gyöngédség, az
igazi odafigyelés bársnyosabb moz-
dulatait látjuk. Figyelünk rá: nemcsak
színe más, mint a többieké: látszólag
eleve a társához hasonló, valójában kü-
lön életre való képessége ad harmóni-
át a kapcsolatban is. Az agresszivitás
kihívásain felülemelkedő férfi alakja

válik vonzóvá és vele együtt a csönd-
re, a szűk körében békességet terem-
teni képes, messze (istenségek felé?)
révedő derűs nő.

Provokálja, elfelejti, érzékeit, er-
kölcsei érzelmeit tekintve felkorba csol-
ja, meggyőztri nézőjét, mégsem ön-
magáért való ez a produkció. Nem
szépség-, nem értéktagadó. Nem nő-
vagy férfiellenes. Barbárság-ellenes,
ahol a barbárság a konvencionálisan
állatnak nevezett önzést és agresszi-
vitást jelenti. Viszont van reménység
(leülnek a táncosok a fülsiketítő hang-
erejű és már az agyban doboló zene
megszűnt, a gyógyíthatatlanul durva
párok nyugatra révednek, a zöld me-
zes pár ragyogó arccal — talán délre,
de főként amazoktól eltérő irányba).
Van reménység, de az nem általában a
férfiban vagy a nőben (valamilyen
"színi" férfiban vagy nőben) keresen-
dő, hanem a természet isteni rendjét
megsejtő, azt életével újratereztő em-
berpárban.

A táncnak nem feltétlenül a szépet
kell megmutatnia. A rút eltáncolása pe-
dig — nem hagyományosan riasztó
külső jegyek, mint maszk, testi fogyaté-
kosság, nyíltszíni gyilkosság, inkább
kérlelhetetlen, körökre, zárt szakaszok-
ba beíratott mozgások és a világ rendjé-
nek megzavarása révén — nem más,
mint a művészet eredendő feltáró, igaz-
ságkereső szerepének érvényesítése.

¹Barbárok (Móricz Zsigmond azonos cí-
mű novellája nyomán). A budapesti Közép-
Európa táncszínház és a nyíregyházi Móricz
Zsigmond Színház előadása. Szereplők: Fo-
dor Katalin Harangozó-díjas, Jászberényi
Éva, Szent-Ivány Kinga, Bona Gábor, Vida
Gábor, Katona Gábor. Jelméz: Benadek Mari.
Szcenika: Pallagi Mihály. Zene: Doors, Du-
kay Barnabás, Sofia Gubaidulina, Peter Sad-
lo, Bugge Wesselt, Godefroy de St. Victoire.
Koreográfus-rendező: Horváth Csaba Ha-
rangozó-díjas. A bemutatók Budapest
Fővárosi Önkormányzata Főpolgármesteri
Hivatalának támogatásával, a 2002. szeptember 21-én 19 órai
kezdettel a Budapesti Őszi Fesztivál a
Tranzit Házban című rendezvényen.

Földtől eloldja az eget

— de nem a hajnal, hogy továbbír-
juk József Attilát, hanem a hangva-
rázslat, amelynek részesei vagyunk.
Egyetlen elcsendesedési idejére, né-
hány lélegzetvételtől tagolt különle-
ges időre. Egy révület-órányi időre,
amelyet nem kábítószert, italt, nem va-
lamiféle tömeglélek, hanem csak hang
és hang életre kelése, találkozás, szét-
válása, terjedése, emelkedése hozott
létre: az ember hangja, és az, amelyet
(a másik ember) a hangszerekből bűvöl
elő. A bögő engedelmissége, a vonó
hol alig észlelhető, hol súlyos markí-
rozása a mozgás ebben a visszafogott
látványosságú produkcióban.

Szóval hangversenyen volnánk,
egyetlen nő áll előttünk gyöngyráté-
tes, hímzett ruhában, meg egy férfi,
aki helyett a hangszere szól meg,
mindannyiszor: közvetlenség és köz-
vetettség? Mindez, hogy az a tájain-
kon szokatlan, elemi erejű, de
szokatlanul is bensőséges harmónia
tudjon hát megvalósulni, ez most ép-
pen Kolozsváron a Tranzit ház közön-
séges előtt történik.

Tompított fények között figyelni a
zene és a jelentések születé- sére. A
hangszer adja meg a hangot, a ritmust,

mintha mind
szélesebb kö-
rökben hatná
át a levegőt, bennünket is. Inkább azt
tudni, mit nem hallunk; nem adódnak
könnyedén címkék a teljesség tapasztala-
tára. Zenei műfaja? Mondjuk talán
ezt: hangok szabad vagy álombeli ára-
dása. Hangzó látvány inkább: csak egy
nő meg egy férfi (akárha a világ határán,
a létezés küszöbénél).

A nő ékes, sötét tónusú váras-
szony-rokolyája, mint a harang köpe-
nye: egy ideig még mozdulatlan ma-
rad a zene közelében. Aztán mintha
álomból vagy halálból kelő mozdu-
latait látnók: lassan lesz az is, ő is része
a törtéetésnek, kezd ingadozni, akárha
lassan fölvenné a hangregzések, pa-
rányi ingák élete indul az asszonyala-
ki kisvilágban odabenn: az alig lát-
ható remegés ösztönszerű távolokról
való híradás. Már talán meg is szólalt
valami a gyöngyös kelme felől, az el-
mélyült tekintet felől: a női hangok
együtt keresnek utat a csöndben azok-
kal, amelyeket a bejátszott, mélysége-
ket járó természetes hangdoboz bocsát ki
ismétlődéseket, változatokat felvetve
egybeszóve: nehéz is megkülönböztet-
ni az ember hangját a hangszertől.
Áttetsző az itt, most található hangok
szövevénye, zavarba ejtő intimitásuk: a

lényeg tagolatlan és nem szimmetri-
kus.

Van valami éteri ebben.

A másik pillanatban nyers, felsza-
badult, vagy inkább önfelszabadító ez
a női éneklés. Személyességnél több:
ez a nembeliség, az egyetemesség ke-
resése. Mondhatnám mégis: érzékiség
van a levegőben. De a legszpirituális-
sabb. Klasszikus zene és jazz közötti
elemi, mégis zene előtti muzsikálás ez,
másképpen kellene mondani, de az
ihletállapot miatt mégis így kell mon-
dani talán, természeti és artisztikus
keleti és északi hangok, kitarított "be-
szédhangok", *parlando* dalszerűség.
Csángó népdal üzenete vagy elidőzés
a bartóki gondolatnál? Kísérlet a szét-
tartó civilizáció remény- elvének meg-
lelésére? Vagy inkább mégiscsak a víz-,
ég-, és lélektükrözés néző (leány)
asszony — önmaga számára is felfe-
dezésére — hang-meséje?

Önmaga- és társkeresése.

A háttérben fények és hangkeverő
technika is rejtőzik, de csak az amúgy
is létrejött effektusok erősítésére, ki-
egyenlítésére: nem tolakodik előtérbe
diszkrétén színezett fénycsóva, a hang
ereje magával visz a suttogás távolába,
az artikulálatlan melodikuság magasá-
ba. A kozmikus szélsőségek közepette a
megismétlődő otthonosság a magyar

kultúra ismerői számára: szerelmi és
bölcsődalok sorai, ballada- és ima-
foszlányok illeszkednek gyöngyöző,
felszakadó, szétfoszló hangok sorába,
a *Szövés* hangján, az *En kimenék ka-
pum elejébe* — de csak néhány tiszta szó,
jelnyi mondat erejéig, aztán visszatér a
tűnődő, az általában legfélétebb lélek-
mélységekre utaló, tagolatlan hangbe-
széd: távolról mindenféle hejgetés, a
jojka, a világba olvadás természeti (és
mára már elfeledett, mert agyonfigyel-
mezett) hang rokona. Ez az *erendendő
bűn* előtti hangok világa, időtlen, a nyelv
kötelméi is véletlenszerűek benne.

Nem merném azt mondani, hogy
improvizációk: az önkifejezésnek
nem játékosság, hanem életbe-léte-
beledkeztetésre észlelhető itt, már ar-
cokat sem látunk (hátsó és tompa
megvilágítás), csak a két emberalak és
a szép ívű hangszer összefüggő szilu-
ettjét. Magunkat látjuk, persze időt-
lenségben, férfiak-asszonyok-tárgyak
világában, de erendendő harmóniában.
Révület ez, *vallomás* mélységeinkről,
nem tudok erre találni szót.

(Elemek. Lovász Irén és Lőrinszky
Attila koncertjére a kolozsvári Tranzit
házban került sor 2002. szeptember 20-án
19 órától a Budapesti Őszi Fesztivál a
Tranzit Házban rendezvény keretében.)

KÓDEX—

A gazdag országok fényes papírra nyomott mutatós képeslapjaiban évről évre viszontlátjuk azt a nagyalakú hirdetést, amelyen többnyire egy sötét bőrű, fekete hajú csöppség fényképe látható, a hirdetést közreadó társaság vagy egyesület pedig azzal a kéréssel fordul hozzánk, hogy adományainkkal mentsük meg a gyerekeket az éhhaláltól. A statisztika kegyetlen számaiból pedig újra és újra megtudjuk, hogy az ilyen módon megmentett apróságok száma a sorsukra hagyottakhoz képest csepp a tengerben. Ellenvetésképpen arra a mély erkölcsi bölcsességre hivatkozhatnak, ami Mózes ótestamentumi szavaiban rejlik: "Aki egy emberéletet megment, megmenti az egész világot."

Mivel a statisztika átlagszámokkal dolgozik, és olykor igen furcsa tényekkel hozakodik elő, mint például azzal, hogy minden férfi évente 2,67-szor csalja meg a feleségét, és mivel az emberi fajt többek között életkörülményeinek hallatlanul széles skálája különbözteti meg minden más élőlénytől (a kenyelmes jólét éppoly érdemtelen, mint a nyomorúságos tengődés a spektrum másik felén), a könyv az úgynevezett diagonális módszer, valamint a sokszínűség segítségével arra törekszik, hogy szemléltesse az emberi sorsok sokféleségét. A szöveg határozottan elhatárolja magát a Guinness Rekordok Könyvé-től, ez ugyanis az emberi viselkedés furcsaságaira, a legelrugaszkodottabb, többnyire értelmetlen csúcsteljesítményekre összpontosítja figyelmét, itt ellenben az volt a cél, hogy szembeállítsák a bőség, a mérték-telen fogyasztás (a folytonosan növekvő gazdagság) társadalmait azokkal, melyek pusztulásra vannak ítélve. Ezek a táblázatok, mint például az egy percre és egy emberre eső energiafogyasztás adatai a gazdag és a szegény országokban, kirívó esetei annak az önpusztító nyomornak, mely egyetlen energiaforrásként — teszem azt — szárított trágyával vagy fával tüzel. Túllépve a cím szabta kényszerű kereteken, Az emberiség egy perce másfajta számadatokat is közöl, így például azt, hogy a szegény országok, ahol a faállományt jóval gyorsabban kitermelik, hogysem a természet pótolni tudná a hiányt, mikorra változnak élettelen pusztasággyá.

A második kiadás bővebben foglalkozik a gazdasági jelenségek anyagi oldalaival. Végül is nem csekélység megtudni, mennyit költ az emberiség a vallásokra. Hát még ha ezt az összeget gonosz iróniával összevetik a fegyverkezési kiadásokkal. Nem kevésbé gunyoros hangnemben esik szó az egyházi adókról és egyéb vallási indítékú kifizetésekről, mint olyan percenkénti tőkebefektetésről, melynek kamatai esetleg csak a túlvilágon esedékesek. A statisztikához fűzött kommentár mindazonáltal kerek percre tagad minden efféle szándékot, mondván, hogy a szerzőket egyes-egyedül a vallási intézmények anyagiakban mérhető, tényleges fenntartási költségei érdekelték, tekintet nélkül arra, hogy sor kerül-e esetleges "túlvilági visszafizetések" avagy sem. (A kiadásokba bevonták a szerzetesrendek és hittérítő missziók fenntartásának, valamint a papok kiképzésének költségeit.) Egyszóval mindazt, amibe az emberiségnek a "Jóistennel való jó kapcsolatok fenntartása" kerül!

Lapozgatva e vaskos, az első kiadásnál is vaskosabb kötetben, temérdek adat sugallja, hogy korunk a művészetek példátlan, a hervadástól jóformán megkülönböztethetetlen virágzásának kora. Arról van szó, hogy elmosódtak, cseppfolyóssá váltak mindama mértékek és határok, amelyek egy műalkotást megkülönböztetnek minden mástól. Egyrészt több műtárgy van a világban, mint ahány autó, repülő és közlekedési eszköz együttvéve, beleértve a traktorokat, mozdonyokat, hajókat stb. Másrészt ez a rengeteg műtárgy mintegy feloldódik a teljességgel hasznavehetetlen dolgok tömkelegében.

STANISZLAW LEM: Az emberiség egy perce (1988)

— INDEX

ZENE — TEGNAP, MA, HOLNAP 25. A csendes vonal muzsikája

Ha azt mondjuk: CSENDES ZENE, nyomban Palestrina zenéje ötlük emlékezetünkbe. Vagy Bach neve tűnik fel képzeletünkben. Őket nem kísértette meg a felforgatás démona.

Mi is az a CSENDES VONAL? Olyan zene, amely a letisztulás, egyszerűség, fegyelmezetség jegyeit viseli magán. A művek: végjelenségek, és mégis minduntalan új zenei világok elindításánál öröködnék. A mesterek: csupa igazi klasszikus alkotó, függetlenek a kortól, amelyben éltek. Látszólag röghöz kötöttek: ki se mozdulnak földrajzi környezetükből, megszokott, jól kidolgozott napi munkakörükből. Ők az állandóság emberei. Úgy tűnhetik, hogy be vannak zárva saját gondolataik világába. Talán igaz is ez rájuk. Csakhogy: gondolatviláguk messze túlnő korukon: téren, időn, divatos eszméken felüli. Van rálátásuk korukra. Teljesen mindegy, hogy a művészet melyik napszakában éltek, de rendszerint a művészet, a zene napalainak józan emberei. Azok, akik az éjszakai napszakba születtek be (19—20. század) megtudják őrizni higgadt józan-ságukat. Ilyen Kodály művésze.

Bartók írja: "A művészetben csak lassú vagy gyors haladás van, tehát lényegileg fejlődés, nem forradalom."

Érdemes elgondolkodni azon, hogy a térben és időben végtelen világegyetem halad-e valahová, és fejlődik-e egyáltalán. A véges folyamatok mutathatnak fejlődést, és ezt értelmezhetjük haladásnak is. De a kifejlődést involúció, leépülés követi. Ezzel körbezárul a mozgás. Vajon nem volna-e érdemes azt mondani, hogy csak állandó átalakulás van az univerzumban, ÁLLANDÓ VÁLTOZÁS? Megszabadulhatnánk a haladás vagy fejlődés nyomasztó terheitől. A tökéletesség felé fejlődhetnénk? Egy végtelen valami hová fejlődhetik? Nem hordja magában a tökéletességet? Végtelenül felmutatjuk a tökéletességet, majd újra elveszítjük, és akkor meg keresni kell? A művé-

szet és az emberiség kínzó kérdései. Ha elfogadjuk az örök változás körforgását, megszabadulunk tőlük. A lassú vagy gyors mozgás, a lassulás vagy gyorsulás folyamata nem lényegbevágó az örökös változás folyamatában. Évszázadok távlatában alig érzékelhetők a zenében, a művészetben, de még a történelmi fejlődésben sem. Visszapillantva eltűnt korokra, alig érzékeljük ezeket, közelről szemlélve viszont annál érzékletesebben követhetjük nyomon a változások sebességét.

A csendes vonal mesterei a lassú vagy lassuló művészeti mozgások korának képviselői. Nyugodtság, derű, fennkölt emelkedettség, mindent megértés jellemzi gondolkodásukat. Műveik gyorsan iskolapéldákká válnak. A Palestrina-stílus fogalom a zenében, úgyszintén a Bach-zene. A csendes vonal mesterei teremtik meg az aranykorokat. A nagy újítók, a 'felforgatók' is életük vége felé csendes zenéhez érkeznek, mintegy megtagadják korábbi forrongásukat, zenei forradalmukat. Ilyen nagy elcsitulások jellemzik a 20. század sok nagy művészeinek életmű-lezárását. Nagy és látványos megtéréseknek lehettünk tanúi. De ezek csak látszólagos pálfordulások: a 'felforgatás' démona mellett mindenben ott szunnyad a feloldozottság ígérete is. A nagy mestereknél és a kicsiknél egyaránt nem az öregedés életkora a meghatározó ahhoz, hogy visszatérjenek a csendes vonal muzsikájához, sokkal inkább a lezárás, a befejezés sugallja a változás igényét. Vannak fiatalon távozott zsenik, akik távol öregkoruktól "megtérnek" utolsó műveikben. Még az olimpuszi derűjű Mozart is a Varázsfuvolában a túlvilági elcsendesülés hangját üti meg. De vannak radikális megtérők is — függetlenül életkoruktól, messzire művészetük lezárásától. Hirtelen váltanak rá a feloldozottság boldog állapotára zenéjükkel. Prokofjevre gondolok, korai művére, a Klasszikus szimfóniára. Apropó! neoklasszicizmus. Ez is amolyan csendesre váltás a művészetben. A neoklasszicizmus mindenik mestere megjárta a felforgató művészet zezugos útjait is. Egy adott pillanatban azonban sebességet váltottak. A lelassulással többet élvezhettek azokból a csodaszép zenei tájakból, amelyeken áthaladtak. Vajon a 21. század zenéje a csendes vonalon fog haladni?

TERÉNYI EDE

Novemberi évfordulók

- 1 — 30 éve halt meg Ezra Pound amerikai költő
- 2 — 30 éve halt meg Alekszandr Alfredovics Bek orosz író
100 éve született Illyés Gyula
230 éve született Johann Ladislaus Pirker osztrák költő
- 3 — 120 éve született Jakub Kolasz belorusz író
- 4 — 190 éve született Alearo Aleari olasz író
- 5 —
- 6 — 150 éve született Mamin Szipirjak orosz író
- 7 — 80 éve halt meg Heinrich Gusztáv irodalomtörténész
- 8 — 260 éve született Simai Kristóf író
- 9 — 510 éve halt meg Dzsámi iráni költő
100 éve született Fenyő László költő
- 10 — 425 éve született Jacob Cate holland költő
80 éve született Katona Szabó István író
- 11 — 290 éve született Hugolin Gavlovic szlovák költő
- 12 — 80 éve született Tadeusz Borowski lengyel költő
90 éve született Emil Botta román költő
160 éve született Rákosi Jenő író
- 13 — 220 éve született Esaias Tegnér svéd költő
- 14 — 100 éve született Constantin Chiorali román költő
90 éve született Gazdag Erzsébet költő
- 15 — 140 éve született Adolf Bartels német író
140 éve született Gerhart Hauptmann német író
- 16 — 50 éve halt meg Charles Maurras francia író
- 17 — 25 éve halt meg Bretter György filozófus
75 éve született Magyar András történész
- 18 — 530 éve halt meg Joannesz Besszarión görög humanista
50 éve halt meg Paul Eluard francia költő
175 éve halt meg Wilhelm Hauff német író

- 1060 éve halt meg Odo de Cluny francia költő
- 80 éve halt meg Marcel Proust francia író
- 19 — 120 éve született Jacques Maritain francia filozófus
- 20 — 250 éve született Thomas Chatterton angol költő
50 éve halt meg Benedetto Croce olasz filozófus
75 éve született Tarisznyás Márton erdélyi történész
130 éve született George Tutoveanu román költő
- 21 — 310 éve született Carlo Innocenzo Frugoni olasz költő
- 22 — 125 éve született Ady Endre
100 éve született Dymphna Cusack ausztrál író
160 éve született José-Maria de Hérédia francia költő
- 23 — 370 éve született Jean Mabillon francia történész
- 24 — 260 éve született Antonio de Capmany spanyol író
70 éve született Jókai Anna író
1940 éve halt meg Aulus Persius Flaccus római költő
370 éve született Baruch de Spinoza holland filozófus
- 25 — 110 éve született Petre Constantinescu-Iasi román történész
440 éve született Felix Carpio Lope de Vega spanyol drámaíró
- 26 — 90 éve született Eugen Ionesco francia drámaíró
230 éve halt meg Lázár János író
- 27 — 30 éve halt meg Victor Eftimiu román költő
2010 éve halt meg Quintus Horatius Flaccus római költő
- 28 — 50 éve halt meg Henriette Roland Holst holland költő
- 29 — 150 éve halt meg Nicolae Balcescu román történész
- 30 — 10 éve halt meg Kuszálk Piroska erdélyi tankönyvíró

Hibaigazítás. A Helikon 18. számában, a 20. oldalon Októberi évfordulók helyett tévesen Szeptemberi évfordulókat írtunk.

Parva Sapientia Regitur Mundus

Helyes megfejtés esetén a rejtvény fősoraiban egy III. Gyula pápától származó szállóige válik olvashatóvá.

VÍZSZINTES

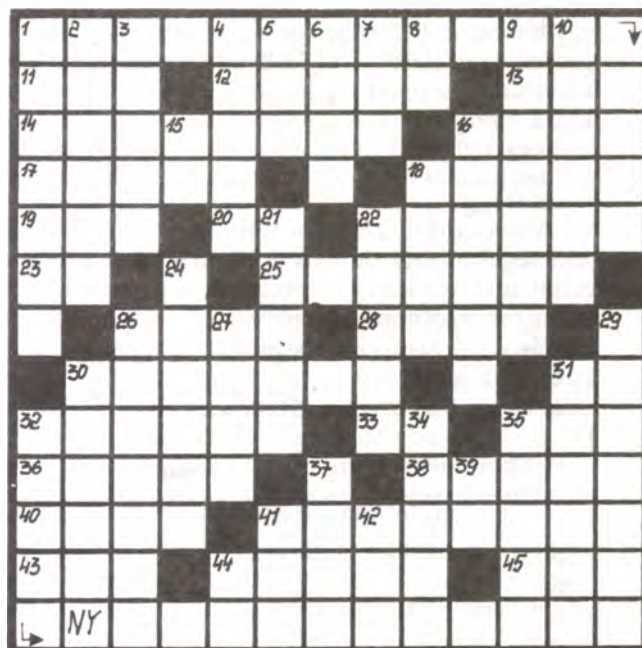
1. A szállóige első része. 11. Söntés. 12. Gyakran megduzzadó folyó menti terület. 13. Némán elzúg! 14. Beszámoló. 16. ...-forog. 17. Megszégyenítő. 18. Minden jó, ha... jó. 19. Szenvedés. 20. 2/3 rúd! 22. Lop. 23. Puha fém. 25. Ingatag. 26. Alul. 28. Keresd...! (Dumas) 30. Az emeletre siet. 31. Pörkölni kezd! 32. Fegyveres. 33. Egyhangú moha! 35. Nátrium és vanádium vegyjele. 36. Elszármazottak szülőföldje. 38. Se ..., se száma. 40. Énekesmadár. 41. Tevékenységet elakaszt. 43. Páros ámbátor! 44. Női becenév. 45. Páros leontás!

FÜGGŐLEGES

1. Ilyen játék a lego. 2. Ritka női név. 3. Kormánykerék. 4. Kempingi lakóhely. 5. Kissé babrál! 6. Hirtelen feltűnő. 7. Idegen férfinév. 8. Króm vegyjele. 9. Eljeszt. 10. Túrabakancs jelzője. 15. Névelő. 16. Körívet tartalmazó. 18. Román férfinév. 21. Felsőfokú. 22. Kutyatulajdonos fizeti. 24. Argóban dolgozó. 26. Alsóbb osztályba sorol. 27. Német énekesnő. 29. Egyfajta növény. 30. Fontos anyag meg nem léte. 31. Brazil tagállam. 32. A szállóige második, befejező része. 34. ...szonettjei, szerelmes versek gyűjteménye. 35. Tanít. 37. Timur..., és csapata. 39. Zanzaféj! 41. E napi. 42. Részben rúgna! 44. Foszfór és deutérium vegyjele.

BOTH LÁSZLÓ

A Helikon 19. számában közölt Jutalom-pénzekről című rejtvény megfejtése: Egy szegény barát mennyi embert tesz gazdaggá.

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége
Illyés Közalapítvány
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Pro Professione Alapítvány
Magyar Kultúra Alapítvány
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY Mária: olvasószervező
RÁKÓSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számtógépes tördelés: NAGY Mária; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, Fax: 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288